

DE VERDIENSTEN
ONZER VOOROUDERS
IN HET VAK DER
DIPLOMATIE.

23

DE VERDIENSTEN

ONZER VOOROUDERS

IN HET VAK DER

DIPLOMATIE.

DE VERDIENSTEN
ONZER VOOROUDERS
IN HET VAK DER
DIPLOMATIE
VLUGTIG GESCHETST;

DOOR

Mr. G. W. Vreede,

Advocaat te Gorinchem.

« Assertis legibus: emendatis sacris: adjutis, defensis, conciliatis, Regibus: vindicata Marium libertate: Pace egregia virtute armorum parta: Stabilita Orbis Europaei quiete. »

Gedenkpenning, na het Drievoudig Verbond geslagen.

TE *GORINCHEM*, BIJ
JACOBUS NOORDUYN,
Drukker en Boekhandelaar.

1835.

DEN WELEDEL GESTRENGEN HEERE

Mr. E. van Marle,

LID VAN HET PROVINCIAAL UTRECHTSCH GENOOTSCHAP VAN KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN, ENZ.

WORDT DIT GESCHRIFT UIT HOOGACHTING EN ERKENTELIJKHEID OPGEDRAGEN.

VOORBERIGT.

Misschien is het wat veelgewaagd, deze Voorlezing, in het Departement Gorinchem *der Maatschappij:* Tot Nut van 't Algemeen *gehouden, uit te geven. Doch, behelst zij al geen nieuws, welligt is de herinnering, in den vorm van een aaneengeschakeld verhaal, niet ongevallig. Kunde en gelegenheid ontbraken mij, om meer te leveren.*

❁

Er is niet ligt één Volk, dat zich boven het Nederlandsche in rijkdom van eervolle herinneringen kan verheffen. Geen ander Volk immers heeft tachtig jaren lang voor vrijheid en onafhankelijkheid gestreden, en die dierbare panden, het loon der duurste opofferingen, met meerderen roem, dan ons voorgeslacht, tegen alle aanvallen van buiten verdedigd. Geen ander Volk bewoont een naauwelijks merkbaar stipje op de Wereldkaart, dat in alle vakken zooveel groote Mannen heeft opgeleverd, zooveel Helden, ter zee zoowel, als te lande, zooveel Staatslieden, Wijsgeeren, Dichters, Geleerden eindelijk, uitstekend in elke wetenschap, Mannen van grondige kennis, smaak en oordeel, die niet voortwandelden op de oude banen, maar nieuwe wegen openden ter bevordering van beschaving en verlichting. Er is dan ook geen Volk, dat liever, dan het onze, eene dankbare hulde aan zijne Vaderen brengt, dat hunne eer ijveriger voorstaat, dat zoo gaarne van hunne bedrijven en verdiensten hoort gewagen, te regt oordeelende, dat voorbeelden meermalen groote Mannen hebben gemaakt, en, als ware het, in het leven terug geroepen. — Ook bij ons was menige Themistokles, wiens jeugdig gemoed verteerd werd door de vurige

1

zucht naar MILTIADES lauweren. Ook bij ons stelt zich nog heden menigeen de daden en werken van hen voor, die in gelijke omstandigheden hunnen naam vereeuwigden. Of, is het slechts ijdele praal, wanneer wij ERASMUS en DE GROOT, MAURITS en DE RUYTER noemen?

Neen voorzeker; zij, die hunne nagedachtenis in ons levendig wilden houden, hebben hunnen tijd niet verloren. Zoo is reeds vroeg door velen, zoo wordt nog in onze dagen, aan *Neêrlands Heldendaden*, aan *Neêrlands Roem in kunsten en wetenschappen*, eene duurzame eerzuil opgerigt (1).

Ik mis evenwel in den rei der schriften, waarin de verdiensten onzer voorouders vermeld worden, een opzettelijk onderzoek naar hunne houding jegens vreemde Mogendheden. Ik ken geen werk, waarin men de Staatkunde der voormalige Republiek in hare betrekking tot het Statenstelsel van Europa afzonderlijk en geschiedkundig hebbe geschetst, en de Mannen herdacht, die haar deden eerbiedigen, ja somtijds meer uitrigtten met pen en tong, dan anderen met geweer en zwaard. Er bestaat geene Geschiedenis der Nederlandsche *Diplomatie*. Ik gevoel, T., dat dit woord van vreemden oorsprong een' onaangenamen indruk moet wekken; doch het geeft beter, dan het woord: *Staatkunde*, mijne meening te kennen; en, wilt Gij met mij ook op dit veld onze voorouderen volgen,

---

(1) Werken der Heeren BOSSCHA en COLLOT D'ESCURY.

ik ben overtuigd, dat zij U met het denkbeeld van *Diplomatie* en *Diplomaten* zullen verzoenen. Gelijk allerwege kwaad tegen goed overstaat, deugd tegen ondeugd, geweld tegen rede; gelijk Godsdienst in bijgeloof en dweepzucht, Vrijheid in losbandigheid en regeringloosheid, Monarchie in Despotismus kan ontaarden, zoo is er eene Diplomatie, die door wijsheid, gematigdheid, door de kracht van het gezond verstand, door waardigheid en aanzien zegeviert, en niet zelden de Diplomatie van arglist, (1) verraad en kuiperij heeft verijdeld. Er moge eene valsche Staatkunde zijn, die niets dan de voldoening van veroveringszucht beoogt en den ondergang van magtelooze Staten tracht te bewerken, eene Staatkunde, die een half werelddeel met roof en brand vervult; — er is ook eene Staatkunde, en zij alleen is de *ware*, die, tot heil der Menschheid arbeidende, een zeker evenwigt handhaaft, de rust der Volken bevestigt en de dreigende oorlogsvlam uitbluscht.

Het zij mij vergund, U, naar vermogen, over de verdiensten der Nederlandsche Diplomaten, de eer der oude Republiek, te spreken. Daar ik in de behandeling van dit onderwerp geene voorgangers heb gehad, besef ik echter ten volle, hoe veel natuurlijk

---

(1) Van deze laatste sprak MONTESQUIEU, toen hij zeide: *Esprit d. Lois*, L. XIV ch. 13. « La Politique est une *lime sourde* qui parvient lentement à sa fin. « In dien zin had hij L. XIII ch. 15. geschreven, dat men te zijnen tijde een' Minister *groot* noemde: « celui qui est *homme d'industrie*, et qui trouve ce qu'on appelle *des expédiens*.»

aan mijne schets zal ontbreken, en verzoek U dringend, die gewigtige bedenking in billijke overweging te nemen.

Ofschoon de Diplomatie niet tot de schoone kunsten en wetenschappen wordt gerekend, eischt nogtans hare beoefening eene niet gewone bedrevenheid in vele derzelve. De kunst van wel te spreken en wel te schrijven, de grondige kennis der regten en belangen van zijn Vaderland, van alle Volken (1), worden althans ondersteld, den Diplomaat eigen te zijn. Ik zwijg van die mindere kundigheden, *nietigheden* zou men ze niet te onregt noemen, maar, bij gebrek aan welke, meer dan één Diplomaat onverrigter zake is teruggekeerd. Hetgeen de Diplomatie bijzonder onderscheidt, is hare afhankelijkheid van de *omstandigheden.* Een Staatsman, vooral in die Staatkunde, welke in een engeren zin *Diplomatie* wordt geheeten, ingewijd, kan en *moet* zich dikwerf naar omstandigheden voegen. Men vergt van hem geene laaghartigheid, geene verloochening, geene zwakheid van karakter. Doch, als de last, hem opgedragen, dit vordert, mag hij geene hooge taal voeren, waar eene welbegrepene toegevendheid alleen-welligt niet met zijne eigenliefde, maar met de belangen van zijn Va-

---

(1) De geestige Graaf d'Aranda, wien men wel geene ondervinding betwisten kon, bragt in zijne raadgevingen aan den jongen Ségur, de wetenschap der Diplomaten gedurig tot de behoorlijke kennis der kaart van Europa terug. Zie de *Mém. Souvenirs et Anecd. par M. le Comte de* Ségur. *T. II. Paris*, 1825.

derland strookt (1); een andermaal daarentegen, doet hij met edele fierheid zijne stem gelden, en houdt den rang staande van de Mogendheid, die hij vertegenwoordigt. Hij let met een scherpziend oog op het verschil van geaardheid, zeden en gewoonten der Volken, op hunne onderlinge geneigdheid, afkeer of naijver, op de bronnen hunner welvaart of ellende; hij maakt van alle middelen, welke zijn geweten niet wraakt en deze of gene gesteldheid van een Hof hem aanbiedt (2), gretig gebruik; hij vorscht geheimen uit, zonder de zijne te ontdekken; zijne openhartigheid is geene dwaze spraakzaamheid, zijn stilzwijgen geene onopregtheid en veinzerij. Hij moge het raadzaam achten, nu en dan nog meer te verrigten, dan zijne *Instructien* (3) hem uitdrukkelijk bevelen; hij moge in dien geest vervolgen, wat hij aangevangen heeft, altijd blijft *dit* stuk, zijn *berigtschrift*, het kenmerk van den aard zijner zending. Het is de grondslag, waarop hij voortbouwen moet, de grondslag in het

---

(1) Zoo dacht een ervaren Staatsman, Mr. J. Rendorp: *Memorien*, II. 132.

(2) Ik verwijs hier eenvoudig tot Vattel: *Droit des gens*, L. IV. ch. 7. § 93. *Amsterdam*, 1775.

(3) Huygens, in zijne *zedeprinten*, zegt van den *Gezant*, dat hij is: « een sprekend Tafereel van die hem heeft gesonden.» Hij noemt hem verder: « een eerlick spie, » en vergelijkt hem nog minder vleijend met een *servituut*:

«Een staande *licht*, een *balck*, een *waterloop* verkregen
Op *tuyn*, op *muer*, op *grond* van ver of naastgelegen.»

Ernstiger is het, wat de beroemde Bynkershoek onderzoekt: *Quaest. Jur. Publ.* L. II. c. 7: « An valeat quod Legatus egit contra arcanum mandatum?»

Vaderland gelegd, en afhankelijk van den toestand, waarin dit verkeerde, van de magt, die het ontwikkelen kon.

Kan het aldus niet ontkend worden, dat de toon der Diplomatie naar omstandigheden klimt en daalt, zoo is het duidelijk, dat ook de Nederlandsche Republiek dit voorschrift niet zal verwaarloosd hebben. Wij zullen daarom gevoegelijk eene *drieledige* orde in onze rede kunnen bewaren, en de Nederlandsche Diplomaten toonen in de *opkomst* en den *aanwas van den Staat;* wij zullen hen vervolgens in het *luisterrijk tijdvak* van het Bestuur van JOHAN DE WITT en van WILLEM III als scheidslieden van Europa aanschouwen, en hen ten slotte gadeslaan bij het lang verborgen, doch toenemend *verval* van het Gemeenebest.

Herinneren wij ons derhalve het begin van den opstand tegen de Spaansche dwingelandij. Bevond zich ooit een Volk in een' deerniswaardiger en meer veegen staat, dan het onze? Duizenden naar schavotten en brandstapels gesleept, honderd duizenden door angst en verbanning naar vreemde landen gejaagd, uit het voorouderlijk erf en have verdreven; een algemeene schrik verspreid onder hen, die de komst van den beul van FILIPS niet hadden kunnen ontvlugten; 's lands voorstanders, EGMOND, HOORNE en VAN STRAALEN vermoord, andere in ketenen geklonken: en de Man, die alleen den geweldenaar het hoofd kon bieden, die eenmaal de grondlegger

der Nederlandsche vrijheid worden zou, in Duitschland over het lot zijner medeburgeren treurende! Ja, WILLEM VAN NASSAU alleen kon allen redden, maar, hij had hulp noodig, en een geruime tijd verliep, eer hij, zoowel op eigen kosten, als met eenige gelden, door sommige vaderlanders verstrekt, een klein leger verzameld hebbende, eene flaauwe en ongelukkige poging waagde. Zijn veldtogt tegen ALVA liep vruchteloos ten einde: de overwinning van *Heiligerlee*, de verovering van *Bergen* in Henegouwen baatten zijn broeder LODEWIJK even weinig; de teleurstelling verbitterde het leed der Nederlanders nog meer: slechts zij, die op de Voorzienigheid vertrouwden en meenden, dat de gruwelen der Spanjaarden en het bloed hunner slagtoffers niet ongewroken zouden blijven, wanhoopten niet. De hulp daagde op, waar men haar het minst verwachtte. *Den Briel* werd door de *Watergeuzen* veroverd: de eerste stad, die aan het later zoo magtig Gemeenebest het aanzijn gaf; — *den Briel*, is het niet, alsof wij droomen? Doch, de val dier onaanzienlijke stad gaf het sein tot den val van aanzienlijker steden: weldra vormden zij eene vereeniging; hare afgevaardigden kwamen te *Dordrecht* en *Haarlem* zamen (1), en WILLEM werd gedurende den oorlog tot aller

---

(1) Ook *Gorinchem* had in November 1578 de eer, van binnen hare vest 's Lands Staten te zien vergaderen. Verg. VAN DE SPIEGEL, *Onuitg. Stukken*, I. 65, 69—85, 96—100, 104.

Hoofd gekozen (1), hij, die zoo lang hun Landvoogd in naam des Konings was geweest.

Maar, wat was het, Hoofd te zijn van bijna twee gewesten; wat was dit zelfs, toen *Amsterdam* en *Middelburg* van Spanjaarden gezuiverd waren? Streed men niet tegen den geduchtsten Vorst van Europa, die de goud- en zilvermijnen van *Peru* en *Mexico* bezat, en over de schoonste legers en vloten kon beschikken? Streed men niet tegen hem nog bovendien, om eene andere reden, met eene zekere schroomvalligheid; durfde men zich wel luide een *vrij* Volk noemen? Vreesde men niet den schimpnaam van *rebellen?* Leed het niet tot het jaar 1581, tot dertien jaren, nadat men den heiligen standaard had opgestoken, eer FILIPS van de heerschappij over deze landen vervallen werd verklaard, (2) en dat, na de slagtingen te *Haarlem*, *Naarden*, *Oudewater*, *Mechelen*, *Antwerpen*, *Maas-*

---

(1) *Unie van de Staten van Holland en Zeeland*, te Delft, van 25 April 1576.

(2) VAN HAREN, DE GEUZEN:

« Onzinnige! zijn dan de banden,
Is de eed, die alle beide raakt,
Zoo wel niet voor des Vorsten handen,
Als tot een' toom voor 't Volk gemaakt?
Leert Vorsten, laat u onderrichten,
Dat en onze eed, en onze plichten,
Niet verder dan uw eeden gaan!
En dat, zoo haast als Gij uwe eeden
Moedwillig met den voet durft treden,
Uw daden ons van de onze ontslaan! »

Uitg. van BILDERDIJK, II. 55 [1826].

tricht en elders aangerigt, na de Gentsche Pacificatie, den verraderlijken toeleg van Don JAN VAN OOSTENRIJK, de twee Unien van *Brussel*, de Unie van *Utrecht*, en de lage vogelvrijverklaring van WILLEM I?

Daarenboven, kon de onafhankelijkheid van Nederland door de eenvoudige afzwering van FILIPS wel verzekerd heeten? Wat had men met deze gewonnen, zoo lang er geen eendragtig streven naar het welzijn van den Staat, geene algemeene liefde en erkentelijkheid voor den Prins van *Oranje* bestond, maar wel mistrouwen en wangunst tusschen de onderscheidene gewesten, ontevredenheid bij de Staten, (1) eer- en heerschzucht bij verschillende binnen- en buitenlandsche Grooten, en inzonderheid eene hevige gisting bij zoo vele uitéénloopende godsdienstige meeningen?

Welk een moed, welk een geduld, welk eene wijsheid, in één woord, welk eene diepe staatkunde er gevorderd werd, om in den hagchelijken strijd

---

(1) De onaangenaamheden, welke WILLEM I te verduren had, de lasterlijke aantijgingen van allerlei aard, tot zelfs van *landdieverij*, die men zich niet schaamde, telkens tegen den grooten man onder het volk te verspreiden, dwongen hem eindelijk aan de Gedeputeerden der Bondgenooten te *Utrecht* den 29 Sept. 1579 te schrijven: Afin que *chacun* puisse avoir contentement, qu'il plaise à Messieurs *le suspendre* de sa charge, et *commectre Commissaires pour s'informer de son Gouvernement* et le *syndicquer* (geregtelijk rekenschap afvorderen), et si on le trouve avoir *mal* administré, *se remect au chastoy de Mess. des Provinces-Unies etc.*» *VAN DE SPIEGEL*, *Onuitg. stukken*, *II. 239*. Men ziet, dat zijne onschuld geene verantwoordelijkheid schuwde.

tegen de geoefendste krijgslieden der Wereld de Aanvoerder van een Volk te zijn, aan rust en vrede gewoon, om de zwakken aanhoudend te versterken, de kwaadwilligen te bedwingen, verraad te ontdekken en tweedragt te smoren, wie uwer bevat dit niet, en staart met verrukking, maar tevens met eerbiedige verwondering, op het beeld van den zeldzamen Man, van WILLEM I? Wie erkent niet in hem alle hoedanigheden, welke den voortreffelijken *Diplomaat* vormen? De bijnaam van *Zwijger*, hem door den Kardinaal GRANVELLE, een bevoegd Regter, gegeven, ontslaat mij van alle betoog. Hoe menigmalen opende die *Zwijger* zijnen lotgenooten de oogen, en bragt hij slapelooze nachten door met het doorgronden der booze voornemens van de Spaansche en Fransche Hoven, met het ontcijferen van voor elk ander onleesbare schriften! En, hoe minzaam en opgeruimd was hij niet in den kring der zijnen; hoe wist hij, ter liefde van de goede zaak, zijne bezorgdheid te verbergen, en den kommer, die hem kwelde, te onderdrukken, opdat niemand den moed verloor! Hoe sleepte hij allen door zijne welsprekendheid weg, van welke zulke heerlijke proeven tot ons zijn gekomen! — Ik heb U tot hiertoe over de binnenlandsche aangelegenheden van het toenmalig Nederland onderhouden; maar, volgt WILLEM bij zijne verbindtenissen met *Duitsche* en *Fransche* Protestanten, bij de onderhandelingen met de listige en grillige ELIZABETH, bij de *Keulsche* vre-

dehandeling, waar hij de poging des Duitschen Keizers, om de Nederlanders met FILIPS te verzoenen, schipbreuk deed lijden (1), en bij het Hof van *Frankrijk*, dat, zijnen haat tegen Hugenoten en de oude vriendschap met *Spanje* vergetende, de bescherming der Nederlanden, zijdelings ten minste, op zich neemt!

Er moge in WILLEM's staatkunde niets schitterends zijn, wie, die bedenkt, dat geene kunst, meer dan de *Diplomatie*, van *omstandigheden* afhangt, zal dit verwachten, wanneer hij den treurigen, boven alle beschrijving verwarden toestand van het Vaderland beschouwt?

Het was eene *Diplomatie* tot *behoud*, voor welke een hooge toon, bij erkend onvermogen, belagchelijk geweest ware (2). Het is waar, het is een hinderlijk gezigt, een Volk, dat zich met de wapenen vrij vecht, in vreemde Staten Vorsten te zien zoeken, en dat, soms te vergeefs, of wel, om later op het schandelijkst misleid te worden; maar de nood eischte een' Meester, en het aanzien van ande-

---

(1) De Acten van den *Keulschen* vredehandel in 1579 zijn door een' der Afgevaardigden, AGGAEUS ALBADA, in 1580 aan het licht gebragt. Zie over den schrijver en zijn zeldzaam werk, onder anderen, *Mr.* S. DE WIND, *Bibl. der Nederl. Geschiedschr. 2de Stuk*, bl. 199 volgg.

(2) *Bij Resolutie der Alg. Staten* was de Prins van Oranje gemagtigd (authorisé) pour *traicter avec aulcuns, qui presentent faire grands services* et exploits *secrets* à l'avantage de la Patrie. Voor die geheime verstandhouding werden den Prins *f* 5000 ter maand toegelegd. BONDAM, *Onuitg. Stukk.* IV. 126. V. 363.

re, afgunstige Edelen, van een' AERSCHOT en LALAING (1), of van vreemdelingen, die ons met hunne krijgsbenden ondersteunden, maakte de verheffing van WILLEM in alle gewesten onmogelijk. Er was ook nog bij het Volk eene groote gehechtheid aan het denkbeeld van een Koninklijk, Hertogelijk of Grafelijk gezag; men wilde vrij algemeen een gekroond Heer huldigen; Republikeinsche beginselen hadden bij weinigen wortel geschoten (2). In de beoordeeling van zulk eene gevaarvolle gesteldheid moet men billijk zijn, en niet in de negentiende eeuw uit de hoogte afkeuren, wat in de zestiende niemand vernederend toescheen. — Veeleer, dunkt mij, moeten wij de edelmoedigheid van den grooten Man eeren, die het belang van den Staat boven het zijne stellende, niet weigerde den jongen Aartshertog MATTHIAS en den Hertog VAN ANJOU (3) met zijnen raad voor te lichten, zich alzoo vrijwillig in de schaduwe plaatsende.

En, nevens hem, moeten wij de namen huldigen

---

(1) GROTIUS, *Annal. Lib.* II. *in fine.* STRADA, *Decad.* II. L. I.

(2) Maar het behoort zeker tot de eigenaardigste *Bilderdijkiana*, wat wij in de *Geschied. des Vaderl.* VI. 151 lezen: « Geen hair van alle de hoofden te samen genomen (ik voege er gerust de *baarden*, *knevels* enz. bij,) dat toen om Republiek dacht. »

(3) Reeds in 1576 had zich de Hertog VAN ALENÇON tot *Beschermer* dezer Landen willen opdringen. Verg. daartegen het *protest* der *Alg. Staten* bij den Heer DE JONGE, *Besluiten der Stat. Gener.* I. 146. Het verslag van MARNIX, en de zijnen, betreffende de handelingen met dien Vorst in 1580, zie men bij DE JONGE, *Onuitg. Stukk.* Iste Deel. bl. 106 volgg.

der *Diplomaten*, van wie hij zich met zoo veel vruchts bediende. In menigvuldige staatsstukken van dien tijd komen ontallijke malen voor de Staatsraad VAN DER MYLE, de vriend van DUPLESSIS-MORNAY (1), de schrandere REINIER CANT, 's lands Advocaat PAULUS BUYS, de Advocaat der Staten van Utrecht, FLORIS THIN, en hoe velen, die ik hier moet vergeten! Vóór allen echter heeft FILIPS VAN MARNIX, Heer van *St. Aldegonde*, regt op onze erkentelijkheid: hij, die op den Duitschen Rijksdag mannelijk sprak, MARNIX, de redenaar, die niet minder godgeleerde, dichter en krijgsman was. In ons dankbaar geheugen moet ook ELBERTUS LEONINUS, de wijze Kanselier van Gelderland, leven, die vóór eenige jaren, in een sieraad onzer Letterkunde, wijlen den Amsterdamschen Hoogleeraar VAN CAPPELLE, een' waardigen lofredenaar zijner staatkundige bekwaamheden gevonden heeft.

Indien Gij met mij meer dan voldoende reden ziet ter regtvaardiging der houding, door WILLEM jegens vreemde Mogendheden aangenomen, zult Gij te eer regt doen wedervaren aan den Man, die, toen de noodlottige kogel den Prins aan het Vaderland had

---

(1) In de *Mémoires de Messire* PHILIPPES DE MORNAY, *Seigneur du Plessis Marli* etc., imprimé l'an 1624, 4°, vindt men p. 127 eene: « *Lettre à* M. VAN DER MYLE,» van Februarij 1583 over de verschillen tusschen WILLEM I en ANJOU. Niet zonder belang voor de Gesch. van Nederland zijn ook de Gedenkschriften van het leven van MORNAY, door zijne vrouw geschreven, en in 1824 te *Parijs* uitgegeven. (Mém. de CHARLOTTE ARBALESTE.)

ontrukt, te midden der verslagenheid het meest zijne geestkracht behield. Het beleid van JOHAN VAN OLDENBARNEVELD redde den Staat. Onbeschrijfelijk was de indruk, welken de moord des Prinsen veroorzaakte; het verlies van *Antwerpen*, kort daarop gevolgd, voerde de wanhoop ten top. Was het wonder, dat BARNEVELD, WILLEM's leerling, tot de Staatkunde van zijnen voorganger, als eene uiterste toevlugt, terugkeerde, dat hij een nieuw Hoofd eerst in Frankrijk, vervolgens in Engeland zocht? Zullen wij BARNEVELD laken, (1) als wij aan de verdeeldheden denken, waardoor Nederland werd beroerd, aan de verwarring in het beheer der landmagt en geldmiddelen, (2) aan den onwil of moedeloosheid, die ten laatste de dreigende wraak der Spanjaarden zouden ingeroepen hebben? Alles vorderde eenheid van magt en wil; de krachtige arm van den Man was er noodig, en, hoe kon men in die omstandigheden aan den jeugdigen MAURITS denken, die den toekomstigen overwinnaar van *Turnhout* en *Nieuwpoort* nog niet had doen vermoeden? Herinneren wij ons liever, hoe de wakkere Staatsman LEICESTER (3)

---

(1) Zoo als Mr. S. IPZ. WISELIUS in de *Staatk. verlicht. der Nederlander.* (*Mnemosyne* van Mr. H. W. en B. F. TYDEMAN, XIII. St. bl. 56.)

(2) Wie den ellendigen staat van het Vaderland in bijzonderheden, vooral betrekkelijk de geldmiddelen, te dien tijde kennen wil, leze het *Kort Verhaal van wege den Landraad*, d. d. *21 Sept. 1584* in SLINGELANDT's *Staatk. Geschr.* II. 132—144.

(3) Lezenswaardig over de geschillen met LEICESTER zijn KLUIT

in zijne eigene netten ving; hoe hij MAURITS voor gevangenschap, welligt voor iets erger, behoedde; hoe hij den heerschzuchtigen Landvoogd dwong, zich naar Engeland in te schepen, en, na die bittere teleurstelling, van nu af met zijne edele vrienden besloot, alleen in God en in zich zelve te betrouwen.

Weldra zien wij den kleinen Staat in achting bij zijne naburen rijzen; wij zien de vermeende onoverwinnelijke vloot door zijne dappere zeemagt, in gemeenschap met die der Engelschen, vernield; wij zien hem Koning HENDRIK IV. in den burger-oorlog met de *Ligue* bijstand bieden, (1) in Oost- en West landen veroveren, en den strijd op vijandelijken grond verplaatst. Het was een schoon gezigt, toen MAURITS beroemde mededinger, SPINOLA, aan het hoofd van een luisterrijk gezantschap, te *'s Hage* den vrede kwam smeeken; het was een roemrijk tijdstip voor Nederland, toen ALBERT en IZABELLA den Staat erkenden voor *vrije Landen, op welke zij niets eischten;* toen de Vaart op Indië behouden

---

in zijne *Histor. d. Staatsreger.* en WISELIUS. Het was een onderlinge wedstrijd, om elkander te misleiden. De schuld lag niet uitsluitend bij de Engelschen. De heftige *Aanspraak van* ELIZABETH *aan de Afgezant. van het Nederl. Gemeeneb.* in 1587 heeft de Heer DE JONGE medegedeeld in het *oorspronkel. Fransch. Onuitg. St.* I. 131—135.

(1) HENDRIK IV. schreef aan OLDENBARNEVELD: « l'honneur et prosperyté des Sr. les Estas mes bons amys et alyès me ceront tousyours tres recommandé *comme le meryte le soyn quyls ont eu de moy quant Jay eu besoyn deus.»* (*'T leven en sterven van* JOHAN VAN OLDENBARNEV. bl. 299. uitg. van 1658.)

bleef, en het twaalfjarig Bestand door de welberadene standvastigheid van Oldenbarneveld den veertigjarigen krijg eervol bekroonde. (1) Het was een onvergankelijk gedenkteeken voor de Helden, met wier bloed de weldaden van den vrede gekocht waren.

Wij doen hulde aan Maurits onverschrokken moed, aan zijn zeldzaam talent van den oorlog te voeren; want, het is duidelijk, dat, zonder zijne overwinningen, de *diplomatie* van Barneveld niet zoo gelukkig zou geweest zijn; in den tol van dankbaarheid, dien wij betalen, vereenigen wij gaarne twee doorluchtige schimmen, in het laatst des levens, helaas! te zeer van elkaar verwijderd, weleer altijd eenstemmig, als het de behartiging van Vaderlandsche belangen gold.

Hier evenwel spreek ik bepaaldelijk over het vak, waaraan Barneveld zich dag en nacht toewijdde, en voor een gedeelte zijn onverdiend uiteinde te danken heeft. Gij herinnert U, G. T., dat de grijsaard bij Jakob I van Engeland in 't bijzonder dáárom in haat was gekomen, dewijl hij de vestingen, welke de Engelschen nog uit kracht der oude overeenkomst, met Elizabeth getroffen, bezet hielden, voor eene matige som gelds had weten te lossen. Een luide

---

(1) Grotius, Histor. Lib. XVII. Baudius, *de Induciis belli Belgici lib.* III. *Lugd. Bat.* 1613. Verg over dit werk: de Wind, *Bibl. d. Nederl. Geschiedschr.* 3e *St. bl.* 315.

kreet van verontwaardiging verhief zich in Engeland tegen den Koning, wien men zeide door de behendige Staatkunde van BARNEVELD verschalkt te zijn. (1) De spijt van JAKOB ging in innigen wrok over: hij werd later een der ijverigste vervolgers van den ouden Staatsman. Ik merk hier nog aan, dat de Nederlandsche Republiek, onder BARNEVELD, in 1617 den Doge van Venetie met eene vloot en hulptroepen ondersteunde. (2) En, hoe hoog men buiten 's lands den Advocaat van Holland en West-Vriesland eerde, moge de voorbeeldelooze stap getuigen, die, ter redding van zijn leven, door een' magtigen Koning werd gedaan. LODEWYK XIII zond een' buitengewonen Gezant, die voor BARNEVELD moest spreken. Die achting, laat ik liever zeggen, dien eerbied voor BARNEVELD, getuigen de brieven, door onderscheidene Vorsten en groote Staatslieden aan hem geschreven, en achter de *Waerachtige historie van zijn leven en sterven*, als bijlagen, voor de nakomelingschap bewaard: brieven van WILLEM I, van ELIZABETH, van JAKOB I zelven, van den President JEANNIN, van HENDRIK IV, als

---

(1) CLARENDON, *History of the Rebellion*, Vol. I, p. 51, fol. (*Oxford*, 1707.) HALLAM, *Hist. Const. d'Anglet. II.* 87. Z. ook BRANDT's *Hist v. de Rechtspleg.* bl. 44. (1708.)

(2) Met een enkel woord spreekt hiervan SLINGELANDT, *Staatk. Geschr.* III. 30. (1618) Ook SISMONDI, *Hist. d. Républ. Ital. du M. A.* XII. 232. (ED. WAHLEN.) Omstandiger, de Abt *de* ST. RÉAL, in zijne *Conjurat. contre Venise.*

van een' vriend tot een' vriend. Die nog in onze dagen eene vlek op zijn karakter trachten te werpen; die aan zijne aanneming van een geschenk van HENDRIK IV eene verklaring geven, (1) van welke zelfs zijne Regters uit schaamte hebben gezwegen; die het doen voorkomen, alsof hij voor de belangen van Frankrijk gewonnen was, terwijl zij niet afkeerig schijnen van het geloof, dat hij ook *Spaansche pistoletten* had ontvangen; — zij mogen den sleutel vinden tot twee zulke strijdige gissingen: zij mogen begrijpen, hoe hij vriend van Frankrijk en tevens vriend van Spanje kon zijn, die elkander beide ongenegen waren: — ik betuig, zoo scherpzinnig niet te zijn, of wel, zij moeten dit op eene wijze uitleggen, welke voor ons gevoel al te stootend is. Hun, die het lasterlijk sprookje der omkooping van BARNEVELD herhalen, mag men toevoegen, wat DE GROOT zeide: «'Ten is voorwaer geen kleine sonde, dat men iemandt, dien men het leven heeft benoomen, noch pooght t' ontneemen synen goeden naem door onwaerachtige uit-

---

(1) Moeijelijk zou hiermede overeen te brengen zijn, wat HENDRIK, *zes dagen vóór zijn' moord*, aan OLDENBARNEVELD schreef: «Mons. de BARNEVELT: Je vous prie de bien considérer, et favoriser la proposition que je fais presentement aux Sr. les Estats; c'est pour le bien de la cause *commune* que j'ay en singuliere recommandation. *Comme j'ay de vous tesmoigner et vous pouvoir dire moy mesme. l'estime que je fais de votre vertu et mérite.*» Paris, 8 May 1610. Waarlijk, zoo behoefde geen HENDRIK IV aan den oneerlijken Staatsman te schrijven, die hem zijn Vaderland verried.

strooyinge van een soo schrikkelijken misdaedt.» (1) Het ware beter, dit over te laten

« Aen 't wispeltuurigh volck, dat, veel te los van hooft,
« Genooten dienst vergeet, en 't erghste liefst gelooft.» (2)

Wie BARNEVELD betreurt, denkt met leedwezen aan den braven HOGERBEETS en aan HUGO DE GROOT. Ook hier kunnen wij dit drietal niet scheiden, want HOGERBEETS wordt in de Geschiedenis der Nederlandsche Diplomatie met eere genoemd, wegens zijn Gezantschap, aan de Hoven van *Denemarken* en *Zweden* bekleed. (3) Maar, hoe naar waarde over DE GROOT gesproken, die, even veertien jaren oud, BARNEVELD naar Frankrijk volgde, en sedert, in eene zending bij den Koning van Engeland, den Staat, door de krachtige verdediging van den vrijen handel en de vaart op Indië, uitstekende diensten bewees? De naam van DE GROOT zegt meer, dan alle lofspraken van BURMAN of CRAS. Echter streelt het ons immer, als *vreemdelingen*, bij het noemen van dien naam, in onze geestdrift deelen. « Holland, zeide nog onlangs een buitenlandsch geleerde: (4) Holland gaf aan *Europa* HUIG DE GROOT,

---

(1) *Verantw.* cap. XX. BRANDT, ibid. bl. 187.

(2) VONDEL, *Palamedes.*

(3) In 1611. Over het leven van HOGERBEETS verg. men vooral VELIUS, *Chronyk v. Hoorn*, bl. 648–656. (uitg. v. 1740.)

(4) LERMINIER, *Introd. Génér. à l'Hist. du Droit*, p. 94 *suiv.* De werken over DE GROOT van DE BURIGNY en LUDEN, om geene andere vreemde Schrijvers te vermelden, zijn bekend.

die te gelijk Regts- en Godgeleerde, Wijsgeer, Geschiedschrijver en Letterkundige was. Als *Godgeleerde* schreef hij over de *waarheid der Christelijke Godsdienst*, en *Aanteekeningen op het Nieuw Testament*, welke bij zijne Kerk in hooge waarde staan. Als beoefenaar *der letteren*, vertaalde hij de *Phoenissæ* van EURIPIDES, schreef over STATIUS en SENECA, en gaf STOBAEUS en LUCANUS uit. Als *Geschiedschrijver*, heeft hij zich door de *Annales* en *Historiae* der Nederlanden vereeuwigd. Als *Regtsgeleerde* vervaardigde hij de *Inleiding tot de Hollandsche Regtsgeleerdheid*, helderde onderscheidene duistere plaatsen uit het Romeinsch Regt op, waarin hij grondig ervaren was, en *vestigde het Regt der Volken* door zijn werk: *over het Regt van Oorlog en Vrede.* Zijn leven, zijne vriendschap voor BARNEVELD, en de vernuftige wijze, waarop hij de vrijheid herkreeg, zijn bekend. Hij vlugtte naar Frankrijk, waar hij tien jaren in de aanzienlijkste kringen der Hoofdstad leefde. OXENSTIERN benoemde hem tot Afgezant van Zweden te *Parijs;* doch, RICHELIEU en hij, voegden slecht bij elkander: het was de heerschzucht, tegen over het *regt* geplaatst. DE GROOT vroeg onder het Ministerie van MAGARIN zijn ontslag, en stierf in Duitschland, na een' noodlottigen zeetogt, die zijne krachten had uitgeput. Bij zijn leven door Europa bewonderd, door OXENSTIERN en Koningin CHRISTINA gevleid, door WALLENSTEIN aangezocht, om zijne daden te willen beschrijven,

werd hij, na zijnen dood, door een' Man, als LEIBNITZ, nooit, dan met eerbied genoemd.»

Het kort bestek, waartoe ik bepaald ben, duldt niet, dat ik den vreemden Schrijver nog meer late uitweiden. Ik zou anders aanhalen, wat hij van DE GROOT 's *Regt van Oorlog en Vrede* zegt. Al had de GROOT geen Gezantschap in Engeland, ten nutte van den Staat, (1) bekleed, nog zou ik gemeend hebben, hem onder onze Diplomaten te moeten rangschikken, daar dit beroemd geschrift de handleiding voor alle staatkundige Schrijvers, Staatslieden en Koningen werd. Hij schreef daarin den Diplomaten regelen van regt voor, die onder alle beschaafde Volken moesten geëerbiedigd worden; hij herinnerde hun de billijkheid, en poogde hun eene algemeene, Christelijke liefde tot de Menschheid in te prenten, zonder welke de Diplomatie haar heilig karakter verliest.

Middelerwijl waren de twaalf jaren van het Bestand

---

(1) Over de verdiensten van DE GROOT, als Gezant, is verschillend geoordeeld. D'AUBERY, *Mém.* p. 424, tracht die te verkleinen; maar, merkt de geleerde CRAS aan, *Orat. quâ perfecti Icti forma in* H. GROTIO *spectatur*, *Amstel.* 1776 p. 44: D'AUBERY was een vriend van RICHELIEU, en het gevoelen van LEIBNITZ over de waarde van dat getuigenis is der melding wel waardig. *Oper. T. V.* p. 355. « GROTIUM *male* tractasse negotia, *calumnia* AUBERII fuit: nec probo VASSORIS judicium, qui putat, *bonos viros negotia bene tractare non posse:* illud fateor, *tyrannis*, aut *sceleratis tyrannorum ministris tales non convenire.*» Ook p. 357. In GROTII *Poemat.* p. 274 (*Ed. Quarta*) vindt men eenige vriendschappelijke dichtregelen aan D'AUBERY (DU MAURIER.)

verloopen, en had Nederland zich andermaal tot den oorlog tegen Spanje bereid. Hij barstte uit, toen Duitschland reeds in vollen brand stond, en aan al de barbaarschheden van den dertigjarigen krijg ten prooi. Deze omstandigheid was gunstig voor ons Vaderland. Want, gelijk wij tegen Spanje voor vrijheid van Godsdienst en geweten streden, gelijk wij door hetzelve in de onafhankelijkheid bevestigd wilden worden, welke het overig Europa had erkend, zoo ook streden de Protestantsche Vorsten van Duitschland voor hun geloof en hunne regten tegen den Keizer, die, door inborst, opvoeding, verwantschap en belangen, Spanjaard was. (1) Met gerustheid gordden *wij* de wapenen aan. Het was niet meer een strijd op leven of dood: het was de strijd van een jeugdig, moedig en krachtvol Gemeenebest tegen eene afgeleefde Monarchie, welke ten ondergang neigde, en, alleen uit dwazen hoogmoed, de hoop bleef voeden van datgene te herwinnen, wat onherstelbaar verloren was. Het is waar, dat, zoo Nederland en de Duitsche Protestanten elkander de hand boden, Spanje en Oostenrijk bij hunne geloofsgenooten in het Keizerrijk hulp vonden; maar, Zweden en Frankrijk traden tusschen beide, en bragten het Spaansche Huis de hevigste, verpletterende slagen toe. GUSTAAF-

---

(1) SCHILLER, *Gesch. d. dreyssigj. Kriegs*, I. 106, (STUTTG. *Ausg.* 1825) 134 *folgg.* HEEREN, *Gesch. d. Europ. Staatensystems*, I. 144 *folgg.* (GOETT. 1830, 5te Ausg.)

ADOLF, BERNHARD VAN SAKSEN-WEIMAR, BANNER en TORSTENSOHN deden WALLENSTEIN, TILLY en hunne opvolgers wijken; Spanje had geene Veldheeren, tegen FREDERIK-HENDRIK en CONDÉ bestand: vooral, geene Admiralen, gelijk aan onzen PIET-HEYN en MARTEN HARPERTSZ. TROMP. (1) Te midden der bloedige gebeurtenissen, waar deze zich een' onsterfelijken roem verwierven, bleef de Diplomatie niet werkeloos. Het zal genoeg zijn, RICHELIEU, OXENSTIERN en FRANÇOIS AERSENS, Heer van *Sommelsdyk*, te noemen, den onverzoenlijken vijand van BARNEVELD, maar, volgens het oordeel van RICHELIEU zelven, een' der grootste Staatkundigen, die de Geschiedenis telt.

Wil men zich eene juiste gedachte vormen van de plaats, welke in dit tijdvak aan de Diplomatie toekomt, men denke aan de herhaalde, vruchtelooze onderhandelingen tot het aangaan van een nieuw Bestand met de Spaansche Nederlanden, aan de buitengewone Gezantschappen naar Engeland, Frankrijk en het Noorden, boven alles, aan den grooten *Westphaalschen* vrede, die eerst na vijfjarige werkzaamheden getroffen werd. Nog tien jaren lang had ook Nederland de lasten en rampen van den oorlog moeten dragen, zonder de onvermoeide zorgen van den gewezen Raadpensionaris, ADRIAAN PAUW, Heer van

(1) Over den zeeslag bij *Duins* in 1639, verg. men DE JONGE, *Gesch. van het Nederl. Zeewezen*, I. 503 volgg.

Heemstede. (1) Al zijne bekwaamheid was er noodig, om, in weerwil zijner ambtgenooten, ten spijt der bedreigingen van de Fransche gezanten, een' afzonderlijken vrede met Spanje te sluiten, waarbij aan het Vaderland de vruchten zijner opofferingen, in al hunne ruimte, verzekerd werden. Aan dezen verlichten Man, die zich het oogenblik ten nutte wist te maken, had Nederland een geluk te danken, hetwelk aan een groot gedeelte van Europa niet, dan vele jaren later, te beurt viel. En, welk een vrede! een vrede, zoo als Rome dien weleer aan Karthago voorgeschreven had! die aan de bewoners der oevers van een' der schoonste en breedste stroomen verbood, denzelven te bevaren, de ongehoordste en onnatuurlijkste voorwaarde, waarvan men leest: een vrede, die de sluiting der Schelde vaststelde, en Nederland in den alleenhandel der wereld bevestigde.

Thans stond Nederland, buiten alle tegenspraak, op gelijke lijn met de eerste Staten van Europa: het overtrof zelfs niet weinige in aanzien en magt, en

---

(1) Men leze over de pogingen van dezen Man, om het leven van KAREL I van Engeland te redden: GUIZOT, *Hist. de la Révol. d'Anglet.* II. 450 suiv., waar men zijne brieven, alsmede die van zijn' ambtgenoot ALB. JOACHIMI vindt, in het Fransch vertaald en aan GUIZOT, op zijn verzoek, met toestemming des Konings, uit het Archief te *'s Hage* door Mr. J. C. DE JONGE medegedeeld. Z. ook de *Hist. de Cromwell* van VILLEMAIN. Niettegenstaande de naauwe betrekking tusschen de Huizen van ORANJE en STUART dezen stap der Republiek ligtelijk verklaart, was het iets edels, haar voor het leven van een' Koning te hooren spreken, terwijl al zijne gekroonde broeders zwegen.

zeker alle in rijkdom, in bronnen van welvaart en bestaan. Het had, bij een zeer uitgebreiden handel, eene ver gevorderde nijverheid. Maar, die voorspoed stak anderen in de oogen.

Was het vreemd, dat eene naburige *Zeemogendheid* het eerst hare vijandige gezindheid betoonde? Men kreeg weldra hooggaande geschilen met de Engelschen, die het Koningschap hadden afgeschaft en niet geschroomd, hunnen Koning een schavot te doen beklimmen, dat tot hiertoe alleen met het bloed van Koninginnen was bevlekt. In hunnen overmoed, die hen te gevaarlijker maakte, en verbitterd, zoowel over de houding der Republiek bij het leven van KAREL I, als over de weinige genegenheid, welke zij hier te lande tot eene naauwere vereeniging met Engeland bespeurden, verlevendigden zij oude veeten, spraken met trots van hun regt op de heerschappij der zoogenaamde *Britsche Zee*, (1) eischten het eerbewijs, aan hunne vlag, gelijk zij beweerden, verschuldigd, maar hetwelk door TROMP moedig afgeslagen werd, en maakten, door de belemmeringen der koopvaardijvaart, alle toenadering onmogelijk. De oorlog ving aan: hij werd met roem, maar, niet gelukkig, gevoerd. TROMP sneuvelde, en de dapperheid van DE RUYTER en van WITTE CORNELISZ. DE WITH mogt

(1) Onder KAREL I had het *Mare clausum* van SELDEN het licht gezien, en was door GRAASWINKEL beantwoord. BYNKERSHOEK, *de Dominio Maris*, c. 5. vraagt en onderzoekt: « *Oceanus Britannicus an Anglorum sit, fueritve unquam?* »

den Nederlandschen naam handhaven, ditmaal gaf zij geene beslissende overwinning.

In het moeijelijkst tijdgewricht, toen het misnoegen zich luide deed hooren, werd aan JOHAN DE WITT, niet meer dan acht-en-twintig jaren oud, het roer der regering in handen gegeven. Men zag spoedig, dat het aan een' Man was toevertrouwd. Hij haastte zich den rampvollen oorlog te eindigen, (1) de geldmiddelen van den Staat te herstellen en aan het Bestuur eene vastheid, klem en eenheid te verzekeren, die de gebreken der Staatsregeling, zoo veel mogelijk, bedekten. Voorwaar, eene zware taak, en dubbel zwaar, als men in aanmerking neemt, dat hij in eene Republiek leefde, waarin zeven onafhankelijke gewesten elk op hun bijzonder gezag uiterst naijverig waren, en sommige steden nog meer golden, dan een geheel gewest. Ik zwijg van de partijschappen, welke het Vaderland verdeelden, en wier hevigheid wij ons niet zouden kunnen voorstellen, wisten wij niet, dat de groote Staatsdienaar onder hare woede bezweken is. Hetgeen ik ter eere van WILLEM I zeide, mag men met regt toepassen op *Hollands Wijsheid*, *Hollands Godspraak*, zoo als de WITT door zijne tijdgenooten werd genoemd, op den braaf-

---

(1) *Vrede van Westminster* dd. 15 April 1654. Z. het Tractaat in het *Verbael* van BEVERNINCK, bl. 357—367. (1725.) MABLY, *Droit public de l'Europe*, Vol. I. 191 (*Oeuvres*, T. X. *Paris*, 1797). VILLEMAIN, *Hist. de Cromwell*, II. 54. Mr. P. SIMONS, JOHAN DE WITT, I. 35 volgg.

sten, schrandersten en ongelukkigsten Man van zijne eeuw, gelijk SIMON STYL hem, naar waarheid, heeft beschreven. Men voege daarbij hetgeen ik zeide van den eerbied van vreemde Vorsten en Staatsdienaren voor OLDENBARNEVELD, want, men kan niet ligt loffelijker getuigenis vinden voor het manhaftig karakter van DE WITT, voor zijne onkreukbare trouw en eerlijkheid, voor zijne onbegrijpelijke vlugheid, voorzigtigheid en doorzigt, dan de brieven van D'ESTRADES aan LODEWIJK XIV, van dezen aan zijn' Gezant, en de verontwaardiging van een' edelen Brit, SIR WILLIAM TEMPLE, over den ondank, waarmede de onwaardeerbare diensten van zijn' vriend beloond waren. (1) Maar, wat spreek ik van getuigenissen van anderen? Men leze de brieven van DE WITT zelven, en men vrage zich, na de lezing, af, of de welsprekende FOX te veel zeide, toen hij verklaarde, dat, naar zijn inzien, nooit een deugdzamer, wijzer en waarlijk Vaderlandslievender Staatsman het wereldtooneel betrad? Het is in die vertrouwelijke brieven aan

---

(1) Mr. P. SIMONS, JOHAN DE WITT, I. 200., 233. D'ESTRADES bleef zich in zijne beoordeeling van DE WITT niet immer gelijk. Z. de *Lettres du Comte* D'ESTRADES (uitg. van 1719) T. IV. p. 123. Hij maakt aldaar eene vrij onverstandige aanmerking: « Tout ce que je vous puis dire est qu'un *avocat de Dort* (DE WITT) *n'a pas la même fermeté qu'un homme de qualité.* » Verg verder T. IV. p. 128, 140, 157. P. 306 heeft integendeel de Advocaat van *Dordrecht:* « une *grande* fermeté dans les mauvais évènemens.»

BORREEL en VAN BEUNINGEN, aan BEVERNINGK en aan zijnen broeder, den Ruwaard CORNELIS DE WITT geschreven, dat men, met eene treurige gewaarwording, den grooten Man nog meer bewondert, dan in hetgeen de Geschiedenis reeds lang heeft vermeld.

Zal het noodig zijn, T., op die daden te wijzen, of, staan zij niet in aller geheugen gegrift? Kunt Gij aan de gewapende tusschenkomst in het Noorden, aan de bevrediging van Denemaken en Zweden: (1) kunt Gij aan den vierdaagschen zeeslag, aan *Chatham*, aan den glorierijken Bredaschen vrede, aan het Drievoudig verbond denken: kunt Gij ooit met dankbaarheid aan DE RUYTER denken, aan WASSENAAR en andere Helden, en denkt Gij niet tevens aan JOHAN DE WITT?

Ik zou U te lang bezig houden, indien ik over de verschillende Diplomatische aangelegenheden wilde spreken, door de WITT behandeld en geleid. Doch, ik moet, ten minste, het kenmerk zijner Staatkunde aanduiden: dit was, het behoud van Europa's evenwigt, en, als een noodwendig gevolg, de handhaving der onafhankelijkheid van elken Staat, de bestrijding der veroveringszucht van LODEWIJK XIV, en daarbij toch de bewaring eener stipte onzijdigheid, zoodat Neder-

(1) VAN HAREN, DE GEUZEN (*10de zang*).
« Zie hier, wier welbelegde woorden,
Gestemd op mannelijken toon,
De schaal vereffenden van '*t Noorden*,
En heelden *Denemarkens* hoon.»

land, in de ware beteekenis des woords, *zelfstandig* mogt heeten, noch door Franschen, noch door Engelschen, noch door eenigen anderen vreemden invloed bestuurd. Wilt Gij beter zijn geheim kennen, ik zal dit door KLUIT laten ontvouwen, die wist, wat Staatkunde was. (1)

« Gelijk het met de *menschen* gaat, dus luiden zijne woorden, zoo gaat het met de *Natiën*. Zelden begunstigen zij elkander, dan voor *zoo verre* en *zoo lang* zij daarin haar eigenbelang bevorderd zien, al is het, dat zij door *verdragen* zijn verbonden, alzoo men dan den regel van *eigenbehoud* of *convenientie* weet te pas te brengen. Dit is, helaas! in het Staatsregt van Europa als een *axioma* geworden, en 't ware te wenschen, dat Staatslieden en Ministers dit meer in 't oog hielden; niet, om 't na te volgen, maar, om zich van vleijende beloften, en 't schoon voordoen van anderen te wachten. Dit was, zegt KLUIT, de schrandere politiek van den Heer JOHAN DE WITT.» (2)

Hetgeen mij voorkomt, een meesterstuk zijner Staat-

---

(1) *Iets over den Engelsch. Oorlog*, bl. 148. (1794.)

(2) Hiermede stemt SIMON STEYL in zijne *Opkomst en Bloei der Nederl.* overeen. BACO, *de Sapaient Veter.* v. STYX s. FOEDERA, (*Lugd. Bat.* 1633, *Ed. tert.*) waarschuwde ook voor een onbekommerd vertrouwen op de heiligheid van verdragen: « Illud *nimio plus quam oporteret* verum est, FOEDERA quacunque solennitate et religione iuramenti munita parum firma esse. — Tanto magis, quod *Principibus facile sit per prætextus varios, et speciosos, cupiditates suas, et fidem minus sinceram tueri et velare.*» etc.

kunde te zijn, is de zegepraal op Vaderlandsche vooroordeelen behaald, wanneer de nood buitengewone maatregelen eischte. Als de magt van Frankrijk te zwaar en overwigtig op Europa drukte, en het geheele vasteland dreigde te beheerschen, zoo niet te overweldigen, maakte DE WITT geene zwarigheid, zich tegen dien vijand met Staten te vereenigen, welke men gewoon was, als de erfvijanden van Nederland aan te zien. Tachtig jaren lang had men tegen Spanje gestreden; bloedige oorlogen hadden Nederlanders en Engelschen elkander wederkeerig doen haten, eene stemming, die nog heden niet verdwenen is. Gelooft Gij, G. H., dat zij eveneens den helderen blik van DE WITT benevelde? Neen — hij had eene grootschere Staatkunde. Hij dacht, dat het stelsel van het *Wereldburgerschap* met reden afkeuring verdiende, wanneer het *onverschilligheid* voor den geboortegrond voedde; maar, hij dacht niet minder, dat het stelsel van *nationale antipathieën* in zijne gevolgen heilloos en bespottelijk was. Voor het wezenlijk welzijn van zijn dierbaar Vaderland meende hij, dat men uitgewischte schulden niet weder ophalen en *oprakelen* moest. En, ik vraag het met vertrouwen: waar eindigen dan de verwijten? waar komt dan ooit rust en vrede? waar daagt dan ooit op de wereld het Rijk van verlichte en broederlijke eendragt tusschen alle Staten op? — Neen —
1666 bekrompen dachten onze Vaderen niet, toen zij Spanje eene grootmoedige, maar tevens, echt

staatkundige hulp boden, — dat zelfde Spanje, (1) hetwelk zij voor de edelste belangen der Menschheid tachtig jaren lang hadden beoorloogd: zóó dachten zij niet, toen zij de eerzucht van LODEWIJK willende stuiten, met Engeland en Zweden de handen in één sloegen en het Drievoudig verbond (2) sloten, nadat de RUYTER naauwelijks van de boorden der Theems zegevierend was terug gekeerd.

Het is zulk een genot, de verdiensten van Mannen te herdenken, die, zoo als DE WITT, in plaats van liefde en erkentelijkheid, de schrikkelijkste miskenning en ondankbaarheid ondervonden, dat ik welligt te lang bij zijne Staatkunde verwijle. Ik mag echter niet voorbij gaan te herinneren, dat DE WITT, bij al zijne Diplomatische handelingen, den rang der Republiek, (3) als eene eerste, zoo niet de eerste Zeemogendheid van Europa, met den meesten ijver deed eerbiedigen; dat hij, die eene zeldzame kennis der belangen van handel, zeevaart en nijverheid bezat, met eene bewonderenswaardige zorg in alle

---

(1) Maar *Spanje* zelf verdient niet minder lof. Z. de *Mém. Hist. et Polit. d. Pays-Bas Autrich.* van den Keizerl. Staatsraad DE NENY, I. 105.

(2) Over dat Verbond spreekt HEEREN zeer schoon, *Gesch. d. Europ. Staatensyst.* I. 218. Z. mede het *Essai sur la nécessité du rétabl. du Roy. d. Pays-Bas*, 1833 p. 6.

(3) *Res. Holl. 20 April 1662. 9 Dec. 1666*, aan Ambassadeurs in de Vergader. der Staten-Generaal niet den titel van Excellentie te geven. v. ZURCK, *Cod. Bat.* v. *Ceremon. Wetten* § IV.

omstandigheden, bijzonder, bij het aangaan van verdragen, het voordeel zijner Landgenooten behartigde; eindelijk, dat hij, ook in zijne betrekkingen met Staten, waarover Nederland zich met reden kon beklagen, (1) de beginselen van regtvaardigheid en menschelijkheid steeds naauwlettend in het oog hield; waarom zijn gezag door schrijvers over het Regt der Volken, zelfs meer dan eens, bij twijfelachtige gevallen, ter beslissing ingeroepen is, en met nadruk heeft gegolden.

Het is mij leed, dat ik, bij dit vlugtig overzigt, zijne trouwe en bekwame vrienden, COENRAAD VAN BEUNINGEN, Burgemeester van *Amsterdam*, HIERONYMUS VAN BEVERNINGK, Burgemeester van *Gouda*, de Ambassadeurs BOREEL, MEERMAN en andere niet, dan ter loops, vermelden kan. Hunne onschatbare verdiensten mogten wel eens breedvoerig uitéén gezet worden. Boven allen munt de groote VAN BEUNINGEN uit, van wien VOLTAIRE (2) zeide, dat hij aan de levendigheid en het vernuft van een' Franschman, de hooghartigheid van een' Spanjaard, en de fiere rondborstigheid van een' Hollandschen Republikein paarde. Men mag er trotsch op zijn, zulk een' naam te kunnen noemen, wanneer men de verlegenheid (3)

---

(1) Z. b. v. VATTEL, *Droit des Gens*, L. III. Ch. 8. § 142. (Over het regt van wedervergelding.)

(2) *Siècle de* LOUIS XIV.

(3) *Lettres du Comte* D'ESTRADES (4 Déc. 1664) T. II. 445. De

van LODEWIJK XIV en van zijne Ministers bespeurt, die, het scherpziend oog van VAN BEUNINGEN vreezende, hun best deden, zijne benoeming tot Gezant te *Parijs* te voorkomen. VAN BEUNINGEN behield aan het schitterend Hof van LODEWIJK al zijne stoutheid, en moet aan den hoop kruipende vleijers, die den Koning bewierookten, een zeldzaam wezen hebben toegeschenen, dat voor geen' valschen God zijne knieën boog. Vroeger had onze Landgenoot aan de Koningen van *Zweden* en *Denemarken* de wet gesteld, en, toen de eerste (1) dreigde de Sond te zullen sluiten, mannelijk ten antwoord gegeven: « dat hij de *houten sleutels* dier zeeëngte in het dok van *Amsterdam* had zien liggen. »

Van dezen grooten Man gaan wij tot een' anderen over, op een nog hooger standpunt geplaatst. WILLEM III, in bijna hopelooze omstandigheden Stadhouder geworden, sprak met zijne heldentaal allen hart in het lijf, verdreef de Franschen, joeg een aanzienlijk gedeelte van Duitschland tegen LODEWIJK in het harnas en wist hem, door het treffen van

---

Koning zelf had in een' brief van 17 Aug: 1663 (ibid. p. 221) geschreven: « Il est *infaillible*, que BOREEL étant rappelé, on substituerait v. BEUNINGEN en sa place; ainsi je perdrais beaucoup en cet échange, puisque celui-ci joindrait *l'habileté à la malice de l'autre.* »

(1) KAREL X van Zweden zeide: « Tunc *ego claudam* Fretum Sundicum: » — « At ego, hernam v. BEUNINGEN, *claves ligneas* hujus Freti *in portu Amstelodamensi* vidi. » Verg. ook de Aanteek. op den Xden Zang der *Geuzen*, II. 93.

een' afzonderlijken vrede met Engeland, (1) van zijn' magtigsten Bondgenoot, *huurling* mogt men den verachtelijken Karel II noemen, op eene behendige wijze te berooven. Zoo haalde Nederland adem, en de *Nijmeegsche* vrede, het werk van onderscheiden beroemde Diplomaten, (2) heelde de wonden, aan het ligchaam van den Staat toegebragt. Overigens, was ook later, de Staatkunde van Willem de oude Staatkunde van de Witt; maar, met meer geluk, dan deze, kon hij Frankrijk bestrijden. Met den val van de Witt, was, hetgeen men de *Loevesteinsche* partij heette, eveneens gevallen, ten minste ontmoette Willem weinig *openlijken* tegenstand; zelfs hield de geheime verstandhouding der misnoegden met vreemde Staatslieden geheel en al op, toen de Vorst een en andermaal het gezag des Heerschers had doen gevoelen. Had de Witt met eene steeds wakende vijandige gezindheid te worstelen, Willem vond zelfs ondersteuning bij de voormalige vrienden van den Raadpensionaris, bij van Beuningen en Beverningk. Zijn huwelijk vooral met eene Engelsche Prinses, maakte hem tot een' geduchten mede-

---

(1) *Alliantie en Defensif* Verbond van $\frac{9}{19}$ *Febr.* 1674; Verbond van *Koophandel en Zeevaart* van $\frac{1}{11}$ *December* van hetzelfde jaar.

(2) Onder de *Nederlanders*, welke op het Congres te *Nijmegen* verschenen, telde men, behalve Beverningk en Boreel, den bekenden Staatsman Willem van Haren. Van de *Fransche* zijde waren er afgevaardigd Mannen, als d'Estrades en d'Avaux; van de *Engelsche*, de edele Temple. Over den Nijmeegschen vrede leze men, onder anderen, Heeren, t. a. p. I. 223—226.

dinger van LODEWIJK XIV, bragt hem althans het toppunt van zijnen roem nader. Van Nederlandsche hulp zeker, op die van het Duitsche Rijk vertrouwende, vestigde WILLEM onafgebroken zijne aandacht, met eene streelende hoop, op de misslagen des Engelschen Konings. De naauwkeurige ontwikkeling van de middelen, waarvan WILLEM zich tien (1) jaren lang bediende, eer hij oordeelde, dat het uur der uitvoering van zijn verheven ontwerp geslagen had, zoude op zich zelve eene gewigtige bijdrage zijn tot de Geschiedenis der Diplomatie. Neen, niet, als MONMOUTH, wilde hij alleen de blinde krijgskans doen beslissen. Niet te vergeefs hadden DIJKVELD en VAN CITTERS de Republiek in Engeland vertegenwoordigd. Zooveel men op menschelijke berekeningen kon bouwen, maar op berekeningen, die zelden faalden, zóó schrander was het brein, waaruit zij sproten, zoo zeker was WILLEM van den uitslag zijner onderneming. Eerst, toen de onverzadelijke veroveringszucht van LODEWIJK, door geene bezworen verdragen te beteugelen, gewelddadige inlijvingen van Duitsche Staten schaamteloos *regtmatige hereenigingen* had durven noemen; toen de *Groote Koning*, door dagelijksche, honende aanmatigingen, Spanje, Duitschland en Italië verbitterd had, en de wreedaardige vervolging van millioenen schuldelooze

---

(1) Over de reeds lang te voren door WILLEM III gekoesterde hoop, den Engelschen troon te zullen bestijgen, zie men D'AVAUX, *Négociations en Holl.* I, 22, 23, 26 suiv.

Hugenoten, martelaren van hun geloof, na de meineedige herroeping van het Edict van *Nantes*, (1) de Protestantsche Vorsten tot wraakneming aanvuurde; toen de toeleg, om, in gemeenschap met de STUARTS in Engeland, de Staatkundige en Godsdienstige vrijheid van Europa te vernietigen, duidelijk gebleken was, en het gansche Vasteland, met enkele uitzonderingen, zich onder WILLEM'S banieren had geschaard: eerst toen, stak deze, op eene ontzaggelijke vloot van meer dan zeshonderd schepen, met 15000 Nederlanders en Duitschers bemand, naar Groot-Britannië over: hij werd er Koning, en de zege van Europa, van die vrijheid, welke hij verdedigde, was beslist. Eene eeuwige eer voor Nederland, maar, die het duur moest koopen. Van dat oogenblik taande de luister van ons Vaderland: het werd als een middel, als een werktuig beschouwd; het speelde nog lang eene rol, maar, die rol was niet meer de eerste. Wij maakten Engeland groot; het werd een *linieschip*; *wij* daarentegen eene *sloep*, welke gewillig

---

(1) Belangrijk is het volgend getuigenis der *Staten van Holland & West-Friesland*, (*Resol.* van 25 Sept 1670) *Placaat tot naturalisatie der vlugtelingen*: « dat ook byzonder deze provincie in magt en rykdom toegenomen is door den toevloed van verdreven en ongelukkige menschen, die om de professie van de ware Gereformeerde religie of andere hardigheden verjaagd zynde, haar toevlugt genomen hebben in deze provincie, en aldaar van ouds veel hebben gecontribueerd tot vermeerdering van neringen, manufacturen en welvaart. » *Groot Plac. Boek V.* 73. *Plac. d. Staten Gener. 21 Oct. 1715.* Ibid. bl. 87.

werd medegesleept. — Die vergelijking is niet van mij, G. T.: zij is van den grooten FREDERIK (1).

Het zij intusschen verre van mij, indien ik dit al konde, iets van den wettigen roem van WILLEM III te willen nemen, om dien van anderen te verhoogen. Integendeel, ik vereer in hem een' der eerste Staatslieden en Veldheeren, en den tweeden redder van Nederland. Gaarne herinner ik tevens aan de kundige Diplomaten, die hem zoo ijverig bijstonden. Ik moet u tot dankbaarheid stemmen voor CASPAR en HENDRIK FAGEL, voor GODARD VAN REEDE VAN AMERONGEN, voor NICOLAAS WITSEN, Burgemeester van *Amsterdam*, in 't bijzonder, voor de onverzettelijkheid en onwankelbare trouw van een' edelen Zeeuw, van VAN CITTERS. Vóór alles echter moet ik de waarheid zeggen, en deze is, dat Nederland zijn' ondergang voor geen gering gedeelte aan WILLEM's verheffing tot Koning te wijten heeft. De schuld ligt meest bij de hardnekkige navolgers van zijn staatkundig stelsel, *terwijl de toestand van Europa, met name van Frankrijk, aanmerkelijk veranderd was.* WILLEM leefde, als ware het, uitsluitend, voor het doel, om, door Frankrijks vernedering, het evenwigt van Europa te herstellen. Hij zag zijn' wensch vervuld. Bij zijn' dood, was LODEWIJK, op verre na, niet meer zoo geducht, als

(1) Zij komt ook voor in de *Mém. Souvenirs et Anecdot.* van SÉGUR. Zie mede LACRETELLE, *Hist. de France au* XVIIIe *Siècle*, II. 389. (Paris, 1808.)

in vroeger dagen: CONDÉ en TURENNE, LOUVOIS en LUXEMBOURG waren niet meer; geen COLBERT was meer dáár, om het uitgeput Rijk frissche krachten te geven. (1) — Maar, WILLEM's navolgers, hiermede niet te vreden, en aan de beschouwing van hunnen voorganger met eenzijdigheid, het is niet te ontkennen, verknocht, (2) wikkelden ons in den Spaanschen Successie-oorlog, die elf jaren duurde, stroomen bloeds deed storten, de Nationale schuld tot eene schrikbarende hoogte opvoerde, en Engeland's invloed, voor Nederland door zijn overwigt nadeelig geworden, onderhield. Wel is waar, onderscheidden zich onze krijgslieden op de eervolste wijze: onverwelkbare lauweren plukten de Veldmaarschalk VAN OUWERKERK, de Generaal SLANGENBURG en Prins JAN WILLEM FRISO; eene legermagt, die meer dan 130,000 man beliep, en bij welke, zegt men, (3) 30 Duitsche Vorsten, als Generaals in onze soldij, dienden, streelt den Nationalen trots; doch, de krijgseer alleen is gebleven, de vruchten van vroegere overwinningen gingen door den slag bij *Denain* verloren, de schatten waren verspild, en de onmatige eischen der Diplomatie in rook verdwenen. De Raad-

(1) A. SIMONS, *Over het bewind van* JAN DE WITT, *vergeleken met dat van* ANTONIE HEINSIUS. *Verhandel.* bl. 277.

(2) Zelfs de gematigde HEEREN spreekt van « die *eigensinnige Beschraenktheit von* HEINSIUS. » T. a. p. I. 282.

(3) VOLTAIRE, *Siècle de Louis XIV.* Zie ook *Mr.* R. METELERKAMP, *De toestand van Nederland vergelek. enz.* II. 191.

pensionaris HEINSIUS, de Pensionarissen BUYS en VAN DER DUSSEN mogten LODEWIJK een oogenblik aan hunne voeten zien; de vreugde der zegepraal had hen bedwelmd, en, in die noodlottige bedwelming, wezen zij voorwaarden van vrede van de hand, welke zij te laat en (1) vruchteloos terugwenschten. Bij hunnen haat tegen Frankrijk, hadden zij zich wel het voorbeeld van LODEWIJK in 1672 voor den geest mogen stellen: wat had dezen het misbruik zijner overwinning gebaat? — De hersenschimmige *Barrière* was, bij den Utrechtschen Vrede, onze eenige buit. Met hoeveel zorg de bedingen ter verzekering van dien vermeenden waarborg door onze Staatslieden gemaakt werden, mogt men met reden vragen, waartoe die tallooze opofferingen hadden gestrekt?

Sedert rustten wij, in den letterlijken zin, op die lauweren. Men verviel tot een ander uiterste. Onze landmagt, kort te voren zoo geducht, werd niet alleen, tot verbetering van 's Lands geldmiddelen, verminderd, maar deerlijk verwaarloosd: de zeemagt, die, door de gedurige verbindtenissen met Engeland, reeds veel had geleden, verviel geheel. Vijf- en- twintig jaren lang sluimerde men in, de oogen sluitende voor de groote vorderingen, welke de Engelschen in den handel,

(1) Men kent het gezegde van den Kardinaal DE POLIGNAC tot de Nederlandsche Gezanten te Utrecht: « Messieurs, *les circonstances sont changées, il faut changer de ton.* Nous traiterons chez vous, *de vous et sans vous.* » DUCLOS, *Mém. secrets sur le règne de* LOUIS XIV. I. 75. 5e Édit. (Paris, 1808.)

den landbouw en het fabrijkwezen maakten. (1). Slechts enkele malen ontwaakte men, als een min gevaarlijke nabuur den naijver van de beide Zeemogendheden wekte, (2) of, als de onmenschelijke mishandeling van ongelukkige geloofsgenooten eene ernstige voorspraak bij het Fransche Hof eischte. Nog eerbiedigde men eene Republiek, welke zich weleer tot zoo hoog een aanzien had verheven; nog gaf men gehoor aan hare vertoogen, en was 's *Hage* niet zelden het middelpunt der Negotiatiën in Europa onder het Raadpensionarisschap van den eerwaardigen SIMON VAN SLINGELANDT. Ach, had de achtbare taal van dien Man zoo veel in zijn Vaderland mogen gelden, als zij in de kabinetten van *Londen*, *Weenen* en *Versailles* gold! Maar, te vergeefs toonde hij de onvermijdelijke noodzakelijkheid aan, om de menigvuldige gebreken, in de Staatsinrigting ingeslopen, te herstellen: men mogt soms daaraan een weinig nadenkens wijden, van de *uitvoering*, van het slaan van handen aan den arbeid, kwam niets. Te vergeefs bezigde SLINGELANDT tot zijn oogmerk

(1) A. SIMONS, *Verhandel.* bl. 228.

(2) *Placaat der Staten-Generaal tegen de vaart uit de Oostenrijksche Nederl. op Indië.* 19 Junij 1723. *Groot Plac. Boek* VI. 1390 volgg. Om ook de voorstanders der *Oostendesche Compagnie* te hooren, leze men den Keizerlijken Staatsraad DE NENY, *Mém. hist. et polit. des Pays-Bas Autrich.* I. 158—164. Vernietiging dier Handel-Maatschappij bij Art. 5 van het *Weener*-Verdrag d. d. 16 Maart 1731. *Acte van toetreding der Staten-Generaal* d. d. 20 Febr. 1732.

harde vermaningen, en wees hij op de toekomst, welke zijne woorden bevestigen zou. « De Regenten dienen te ontwaaken, zeide hij, uit de jegenwoordige *letargie*, die sooseer de overhand genoomen heeft, dat het te dugten is, dat veele daarin sullen *blyven*, totdat se de eene tyd of de andere *onsagt wakker gemaakt worden*. (1) — Het was voor God, nog voor de Werelt, te verantwoorden, soo men het altyd liet aankoomen op *miraculen*, sonder de middelen te gebruiken, welke de reden en de ondervinding van alle tyden, aan de hand geven.» (2). Ligtelijk begrijpt men, dat, indien de in *letargie* gedompelde Regenten, zich, ook na SLINGELANDT'S dood, niet over de huishouding van den Staat bekommerden, zij nog veel minder lust hadden, jegens vreemde Mogendheden eene houding aan te nemen, welke de roemrijke daden van JOHAN DE WITT en WILLEM III in het geheugen riep. De tijden mogten veranderd zijn, de verdediging der Staatkundige en Godsdienstige vrijheid mogt niet meer zulk een schitterend tijdvak aan de Republiek beloven; Oostenrijk en Frankrijk dreigden niet meer, het is waar, het evenwigt van Europa's Statenstelsel te verbreken, doch, de *vrijheid der zee* had men meer, dan ooit, te handhaven. Men vreesde voor inbreuken op de onafhankelijkheid der Staten op het Vaste-land,

---

(1) *Staatk. Geschr.* I. 250. II, 18, 93, enz.

(2) Ibid. I. 266.

even, als of de ontzettende zeemagt der *Engelschen* en hunne veroveringen in andere Werelddeelen, voor eene Zeemogendheid en handeldrijvenden Staat geene oplettendheid verdienden; even, als of de heerschappij der baren, de wegneming en opbrenging onzer schepen, lijdelijk geduld moesten worden door de nakomelingen van hen, over wier vloten eens TROMP en de RUYTER geboden.

Weinig voel ik mij gedrongen, om bij de aanleiding stil te staan, die Nederland, na een' vijf- en twintigjarigen slaap, niet tegen den evengemelden vijand, maar tegen Frankrijk, in den Oostenrijkschen successie-oorlog, het zwaard deed trekken en de voordeelen van het handelsverdrag opofferen, door den Gezant VAN HOEY, een' Man, op wien *Gorinchem* roem mag dragen, met dat Rijk gesloten (1). Wij sloegen den raad van VAN HOEY in den wind, en zagen te laat, hoe heilzaam zijne voorspellingen waren (2). Sedert den vrede van *Aken* bleef onze Staatkunde, uit zwakheid, eenzijdig. Hield al eens de invloed van Engeland op, het was slechts, om voor dien van Frankrijk, of van eene andere Mogendheid, plaats te maken. De rei onzer geachtste Diplomaten eindigt met de Graven VAN WASSENAAR-

---

(1) *Commercietractaat* van 21 Dec. 1739, voor 25 jaren aangegaan, bij *Decreet* van 31 Dec. 1745 door den Koning van Frankrijk herroepen. KLUIT, *Iets over den laatst. Engelsch. Oorlog.* bl. 4.

(2) CERISIER, *Tafer. der Nederl. Gesch.* X, 383 volg.

TWICKELO en BENTINCK VAN RHOON, met ONNO ZWIER v. HAREN, (1) met den laatsten Raadpensionaris, VAN DE SPIEGEL, en zijn' tijdgenoot, den Amsterdamschen Burgemeester, RENDORP, Heer van *Marquette*. (2) Hunne pogingen konden echter den val van het ondermijnd Gemeenebest niet verhoeden; tijdelijke hulpmiddelen waren onbestand tegen den schok, door onzalige partijschappen, inzonderheid, door de Fransche omwenteling, te weeg gebragt. — Maar, de val zelve van den Staat leerde nog, hoe wijs de Staatkunde van DE WITT was geweest, om zich door geen' vreemden invloed te laten besturen; want, in 1795, bragten de zorgeloosheid, ontrouw en het onderling misverstand der Bondgenooten, niet minder, dan inwendige verdeeldheden, ons ten val. (3)

---

(1) v. HAREN verscheen met BENTINCK VAN RHOON te *Aken*. HEEREN, *Gesch. d. Europ. Staatensyst.* II. 24. Eene weinig vereerende voorwaarde, door de Nederl. Republiek toegegeven, verzekerde aan de Franschen de overgave van *Maastricht*. LACRETELLE, *Hist. de France au XVIIIe Siècle*, II. 419.

(2) RENDORP ofschoon nooit, naar ik meen, buitenlandsche zaken geleid hebbende, was bij vreemde Vorsten en Staatslieden met lof bekend. Z. zijne *Memorien*, I. 69 en volgg. 229 en volgg. II. 107 en volgg.

(3) VAN DE SPIEGEL, *Brieven en Negotiat.* III. 72, 82, 103, 141, 308, 313, 322 volgg. 338 enz. HEEREN, II. 186 folgg. Over het gebrek aan overeenstemming tusschen de Bondgenooten, zijn der lezing wel waardig de *Mémoires tirés des papiers d'un homme d'État*, door sommigen aan den Vorst v. HARDENBERG, door anderen, met meer schijn van waarheid, aan FR. SCHOELL toegeschreven. *Paris*, 1828. Men z. ook het belangrijk werk van den Hoogleeraar J. R. THORBECKE, *Over de verander. in het Statenstelsel van Europa*, *Leiden*, 1831. (Eerste Stuk.)

Ik heb het gewaagd, eene ruwe, zeer gebrekkige schets der Staatkunde te geven, welke onze Voorvaderen in hunne betrekking tot andere Mogendheden volgden. Ik weet, hoeveel daaraan ontbreekt, maar, zeker zal ik genoeg gezegd hebben, om U, zoo dit noodig mogt zijn, onze dure verpligtingen aan het voorgeslacht, ook in het vak der *Diplomatie*, eenigermate te doen waarderen. — Wij hebben gezien, hoeveel onze Diplomaten ter uitbreiding van den Nederlandschen roem hebben bijgedragen. Doch, hetgeen in het oog van elk braaf Man, dien roem eene dubbele waarde bijzet, is de gegronde aanmerking, waarmede ik deze verhandeling zal besluiten, dat, terwijl *elders* meermalen van de *Diplomatie* het snoodst misbruik is gemaakt, de Nederlandsche Diplomaten (1), daarentegen, er zich *meestal* eene eer in stelden, de *goede trouw* tot rigtsnoer hunner handelingen te nemen. Zij veredelden een vak, hetwelk zoo dikwerf was ontheiligd, en bewezen, dat behendigheid en geslepenheid met de naauwgezetste braafheid en eerlijkheid gepaard kunnen gaan.

(1) Immers, gaf de Graaf D'AVAUX aan onze Landgenooten dit voortreffelijk getuigenis: « Tant il est vrai, que dans cette République, *où ils sont de bonne foi*, ils souffrent volontiers un plus grand mal, qu'on leur fait avec justice, qu'un *moindre qu'on leur fait contre la teneur des traités.* » HOGENDORP, DE GUILIELMO *III p.* 123. Zoo gunstig dacht BYNKERSHOEK niet. *Quaest. Jur. Publ.* Lib. II c. X in f.

AANTEEKENINGEN.

Reeds lang heb ik het betreurd, dat wij geen' waardigen tegenhanger van DE FLASSAN'S *Histoire de la Diplomatie Française* bezitten. Onze Diplomaten, met name, die uit het roemrijkst tijdperk der Republiek, behoeven waarlijk voor de Fransche niet te wijken, — en, hoeveel edeler waren niet de beginselen, door welke de Nederlandsche Staatkunde werd bestuurd! Hoeveel grootscher was het, Europa's evenwigt te verdedigen, dan schitterende talenten tot vernietiging van hetzelve te misbruiken; hoeveel schooner, Godsdienstige en Staatkundige vrijheid krachtdadig te beschermen, en tot het nageslacht te doen overgaan!

Niemand heeft dit beter gewaardeerd, dan een der eerste geleerden van Europa, de beroemde GUIZOT. Vóór eenige jaren zeide hij tot zijne toehoorders: (1) « Vous serez frappé de la capacité, de l'habileté de la diplomatie française. Les noms de Mess. DE TORCY, D'AVAUX, DE BONREPOS, sont connus de tous les hommes instruits. Quand on compare les

(1) *Cours d'Histoire Moderne*, 14e *Leçon*, 1828.

depêches, les mémoires, le savoir — faire, la conduite de ces conseillers de LOUIS XIV, avec celle des négociateurs *Espagnols*, *Portugais*, *Allemands*, on est frappé de la supériorité des ministres francais; non-seulement de leur sérieuse activité, de leur application aux affaires, mais de leur liberté d'esprit; ces courtisans d'un Roi absolu jugent les évènemens extérieurs, les partis, les besoins de la liberté, les révolutions populaires, beaucoup mieux que la plupart des *Anglais eux-mêmes* de cette époque. Il n'y a de diplomatie en Europe au dix-septième siècle, qui paraisse *égale* à la diplomatie française, que la diplomatie *hollandaise*. Les ministres de JEAN DE WITT et de GUILLAUME D'ORANGE, *de ces illustres chefs du parti de la liberté civile et religieuse*, sont les *seuls* qui paraissent en état de lutter contre les serviteurs du grand Roi absolu.»

In eene oordeelkundige en volledige geschiedenis der Nederlandsche Diplomatie, die welligt deze of gene bekwame schrijver ons geeft, zullen ook de verdiensten der Staatslieden herdacht moeten worden, aan wie het Vaderland, na 1795, verpligting had. Misschien komen dan eveneens die Mannen in aanmerking, welke, nog onder de Grafelijke Regering, ten nutte van den Staat buiten 's lands werkzaam waren (1). Alleen ter loops merk ik dit aan.

---

(1) *Register van Mr.* AART V. D. GOES. I. 24. 176. 180. « Dachvaert gehouden mitten *Engelschen*, roerende de *Draperie*.» enz. Regis-

1) Bl. 6. « Dat de toon der Diplomatie naar *omstandigheden klimt* en *daalt.* » Ten minste, ik geloof niet, dat het *altijd* waar is, wat HEEREN zegt: « Auch ein Staat *gilt* fuer das wofuer er sich *giebt.* » Zeker, wordt dit van dag tot dag tot dag moeijelijker. Verg. over dit gezegde Mr. A. J. v. D. HEIM, *Dissert. Hist. Polit. de* ANTONIO HEINSIO, p. 118.

2) Bl. 7. « Een geruime tijd verliep, eer hij » enz. Over dien tijd, vooral over de diensten, door P. A. VAN DER WERFF reeds vóór het beleg van *Leiden* bewezen, zie men KLUIT, *Gesch. d. Holl. Staatsreg.* I. 486 en volgg., en de schriften, door den Hoogleeraar Mr. H. W. TYDEMAN aangehaald in de *Ophelder. en Bijvoegs.* tot BILDERDYK's *Gesch. d. Vaderl.* VI. 267.

3) Bl. 9. bij de noot. Over de oneenigheden tusschen de Staten van Holland en Zeeland en den Prins van Oranje, kan men ook nazien VAN DE SPIEGEL, *Onuitg. Stukk.* I. 55. Z. verder Mr. T. P. TRESLING, *Commentat. de prudent.* GULIELMI I *in republica perturbata, praemio ornata* (1831.) p. 201, en andere schrijvers. In de Koninkl. Bibliotheek te 's Hage vindt men de twee volgende stukken, mij door mijn' vriend, den Bibliothecaris

---

ter van Mr. ADRIAAN v. D. GOES. IV. 66. *Resol.* van 15 Nov. 1555 *nopende de daggelden van de Edelen ende Gedeputeerden van de Steden, soo ter Daghvaert comparerende, als buyten den Lande reysende;* » en op vele andere plaatsen.

Holtrop, vertoond: « Lettre d'un gentilhomme, vray patriot, à Messieurs les Estats-Generaulx assemblez en la ville d'Anvers. Anno MDLXXIX,» en: « Response à un libelle fameux nagueres publié contre Monseigneur le Prince d'Orenges, et intitulé: *Lettres d'un gentilhomme etc.* faicte par Philippe de Marnix *Seigneur du Mont St. Aldegonde etc. A Mess. les Estats Generaulx du pays-Bas, avec ledit libelle icy-joinct à la fin. Anvers*, 1579.»

4) Bl. 10. « Elizabeth.» Aangaande de tusschenkomst van Engeland in de Nederlandsche geschillen, leze men, nevens anderen, Bondam, *Onuitg. Stukk.* I. 320. (*Memorie van den Engelschen Ambassadeur, d. d. 17 Jan. 1577*, II. 73.)

5) *Ald.* « *Vredehandeling.*» Vredehandeling te *Breda* in 1575. Van de Spiegel, *Onuitg. Stukk.* I. 1. *volgg.*

6) Bl. 13. Over Paulus Buys, z. Bondam, t. a. p. II. 186, 194, 199 volgg. Bilderdijk, t. a. p. VI. 114; over van der Myle, Bondam, I. 53. III. 220 enz. en, over Elbertus Leoninus (de Leeuw), denzelfden: I. 101, 158 volgg. 243, 321. enz. Bij die Staatslieden mag Johan van der Does gevoegd worden.

7) Bl. 14. « Leicester.» De Geschiedenis zijner Landvoogdij vindt men vrij uitvoerig bij H. de Groot, *Annal.* L. V.

8) Bl. 17. « *Venetië.* » In 1610 hadden de Republieken elkander over en weder Ambassadeurs toegezonden; de Ridder CORNELIS VAN DER MYLE ging naar Venetië; CONTARINI kwam naar Holland. VAN METEREN spreekt over die betrekkingen met zijne gewone omslagtigheid. *Nederl. Histor.* XXXII *Boeck* fol. 606 volgg. Den 24sten December van hetzelfde jaar sloten de Staten-Generaal een « Tractaet van Commercie en Handel » met den Keizer van *Marocco*, te vinden bij VAN METEREN, fol. 618 *b* volgg. In 1611 vertrok CORNELIS HAGA naar *Konstantinopel*, daar de *Porte* de Vereenigde Nederlanden tot het aangaan van een Verbond had aangezocht. Ook zag men in Holland een' Gezant van *Perzië*, wiens houding echter verdenking baarde. Andere *diplomatische* handelingen, of mislukte pogingen tot het aanknoopen van verbindtenissen met vreemde Staten, ga ik met stilzwijgen voorbij, zoowel, als de *Indische* aangelegenheden.

9) Bl. 19. « *Denemarken en Zweden.* » HOGERBEETS keerde nogtans met zijne mede-afgevaardigden, onverrigter zake, terug. VAN METEREN, fol. 627 *b*.

10) *Ald.* « *Engeland.* » Onze gewone Gezant in dat Rijk was, gedurende vele jaren, NOËL DE CARON, OLDENBARNEVELD'S vriend. Hunne briefwisseling gaf groote verbittering. *Waerachtige Histor. van het leven en sterven van* OLDENBARNEVELT, bl. 154, 160 enz.

11) Bl. 21. « Hij schreef daarin den Diplomaten regelen van *regt* voor. » GROTIUS, *de Jure Belli ac Pacis*, *Prolegom.* n. 22. « Verissimum illud, omnia incerta esse simul a *jure* recessum est. » n. 25 en 26, 27. « Nemo iis se facile adjungit quibus *jus*, *fas*, *fidem vilia* putat. » N. 28. « Ego cum ob eas quas jam dixi rationes compertissimum haberem, esse aliquod inter populos *jus* commune, quod et *ad bella et in bellis* valeret, cur de eo instituerem scriptionem causas habui *multas ac graves*. *Videbam per Christianum orbem vel barbaris gentibus pudendam bellandi licentiam: levibus* ant *nullis de causis* ad arma procurri, quibus semel sumtis *nullam* jam *divini*, nullam *humani* juris *reverentiam*, plane quasi uno edicto ad omnia *scelera* emisso furore. » Lib. III cap. 20 § XI n. 1. *de fide publica.*

12) *Ald.* « Eene *Christelijke* liefde tot de Menschheid » enz. GROTIUS, *ibid. Proleg.* n. 50: « *Novo foedere* in hoc utor, ut doceam, quod *non aliunde* disci potest, quid *Christianis* liceat. » Lib. I cap. I *in fine*. Lib. III cap. 25 § VIII: « *Inscribat* haec *Deus* (qui solus hoc potest) *cordibus eorum*, *quorum res Christiana in manu est*, *et iisdem mentem divini humanique juris intelligentem duit*, quaeque *semper* cogitet lectam se ministram ad regendos homines, *Deo carissimum animal.* » Edel drukt zich DE GROOT ook uit in de opdragt van zijn: *Mare liberum*: (*Ad Principes Populosque liberos Or-*

bis Christiani.) « Haec si homo nullus nescire potest *nisi homo esse desierit*, haec si gentes viderunt quibus ad verum omne caecutientibus sola *naturae* fax illuxit, quid *vos* sentire ac *facere* aequum est, *principes populique* CHRISTIANI ? »

13) Bl. 23. « Frankrijk. » Verbond van Februarij 1635, tusschen dat Rijk en de Republiek gesloten, tot het gemeenschappelijk voeren van den oorlog in de *Spaansche* Nederlanden. De onderhandelaren van onze zijde waren PAUW en DE KNUYT. Dat FREDERIK-HENDRIK zelf aan de later tusschen de beide Staten beraamde krijgs-ontwerpen een voornaam aandeel nam, is niet onnatuurlijk, et blijkt bijzonder uit de *Lettres du Comte* D'ESTRADES, T. I. 10—20 etc. Maar, zonderling is het stuk, hetwelk op p. 92 voorkomt, namelijk het: « Projet de traité fait entre M. le Prince d'Orange GUILLAUME, et M. *le Comte* D'ESTRADES en 1650, » waarbij, onder anderen, wordt voorgeslagen: « Que pareillement M. le Prince d'Orange promet de *rompre avec l'Espagne*, et d'entrer en campagne ledit jour 1 Mai 1651 — et d'attaquer Anvers. » enz. Z. mede Mr. P. SIMONS, JOHAN DE WITT, I. 197. Er zijn er evenwel, die aan de echtheid van dat stuk twijfelen.

14) Aldaar. « Het Noorden. » Gewapende onderhandeling bij de Hoven van *Koppenhagen* en *Stockholm* A. 1644. Verdrag met Denemarken, wegens den *Sondschen* Tol, voor den tijd van veertig

jar en. Nieuw verdrag A. 1647, voor een gelijk tijdvak. Eene magtige vloot, onder het bevel van den Vice-Admiraal WITTE CORNELISZ. DE WITH, die 900 koopvaardijschepen beschermde, had aan de taal der verdedigers onzer handelsbelangen nadruk bijgezet. *Mr.* J. C. DE JONGE, *Levensbeschr. van* WITTE CORNELISZ. DE WITH, *Verhandel. en Onuitg. Stukk.* I. 158 volgg.

15) Bl. 24. « Een' *afzonderlijken* vrede met Spanje te sluiten. » Men weet, hoe hoog dit door Frankrijk opgenomen werd. Zulke klagten bragten *wij* tegen de *Engelschen* in, toen deze zich, in den Spaanschen Successie-oorlog, aan het Bondgenootschap tegen Frankrijk onttrokken; en, eveneens klaagde *Oostenrijk* in 1748 over het teekenen der voorloopige vrede-punten door de *Zeemogendheden*. — De Fransche Gezant te *Munster*, SERVIEN, was over den afval der Staten zóó vergramd, dat hij aan MAZARIN schreef: « De Griffier MUSCH heeft mij, op zekeren tijd, onbeschaamd genoeg, gezegd, dat zijne Meesters nooit een Verbond maakten, of zij waren tevens bedacht op middelen, om de stukken, welke hun ongelegen kwamen, *niet* uit te voeren.» (1) Ik zal niet onderzoeken, in hoe verre wij regt hadden, het aangaan van eenen vrede met Spanje buiten Frankrijk, niet als eene verbreking onzer verbindtenissen van 1641 en later, te beschou-

(1) CERISIER, *Tafer. der Nederl. Gesch.* VI. 243.

wen. Maar, zoo SERVIEN waarheid gesproken heeft, welke waarde kan dan nog het verhaal van MUSCH hebben, iemand, die zich, gelijk bekend is, liet omkoopen? VAN ZURCK, *Codex Batav.* v. *Corruptie.* Toen de Kardinaal MAZARIN zich, nog in 1661, over den *afzonderlijken* vrede beklaagde, en vorderde, dat de Staten, bij het sluiten van een nieuw Verbond met LODEWIJK XIV, de verzekering gaven, van het beter, dan de vorige, te zullen onderhouden, verwierpen de Nederlandsche Gezanten, onder welke VAN BEUNINGEN was, dit beleedigend voorstel, zegt men, in de volgende fiere bewoordingen: « dat de Staten geene andere verzekering zouden geven, dan hun woord en zegel, waarop zij verdienden, geloofd te worden, zoo goed als eenig Vorst ter wereld; en, dat het hun onmogelijk zou zijn, met den Koning te handelen, zoo Z. M. staan bleef op andere verzekering, dan hij zelf begeerde te geven. » (2)

16) *Ald.* « ALB. JOACHIMI. » Bedrieg ik mij niet, dan werd die Ridder reeds in 1611 naar *Embden* gezonden, waar hij, door zijne ambtgenooten ondersteund, met den Heer van Oost-Friesland een verdrag trof. VAN METEREN, fol. 624 *b.*

17) Bl. 25. « Verbitterd over de houding der Republiek bij het leven van KAREL I. » De *Staten-Generaal* hadden, met den Prins van Oranje,

---

(2) WAGENAAR, *Vaderl. Hist.* XIII. 19, 20. CERISIER, VI. 580.

de partij des Konings getrokken, doch de Staten van *Holland* betoonden voor dien Vorst zoo weinig genegenheid, dat CLARENDON, *History of the Rebellion*, Vol. I P. II. p. 1049, klaagt: «The Prince of Orange (FREDERIK-HENDRIK) had a very signal affection for the King's service; — the States of *Holland* were so *far* from being inclined to the King, *that they did him all the mischief they could.* » Vol. II P. I p. 133. *Declaration of the Lords and Commons to the States-General of the United Provinces.* — p. 136; p. 157, 180, 212. Vol. II, P. II p. 764.

18) Bl. 26. «Vrede van Westminster.» Over de moeijelijkheden, om tot dien vrede te geraken, en meer bepaald, over de *uitsluiting* des Prinsen van Oranje, heeft nog onlangs de Heer Mr. P. SIMONS uitvoerig geschreven. Hoe sterk men tegen de 'Ambassadeurs v. BEVERNINGK en NIEUPOORT ingenomen was, toont het geschrift aan, door de afgevaardigden van Friesland ter Generaliteit den 1 Junij 1654 ingediend, hetwelk men in de *Resolutien der Heeren Staten van Hollandt ende West-Vriesland onder* JOHAN DE WITT (*Utrecht*, 1706) bl. 119 volg. aantreft. Zij zeggen aldaar: «Ende op dat men niet mochte dencken, als ofte door stilswygendheydt ende nalatigheydt, men gelyck als *conniveerde ofte approbeerde watter gedaen is*; soo stellen de Gedeputeerden van Vrieslandt, tot oordeel van hare Principalen, wat *d'Ambassadeurs misdaen*

hebben, ende noch *misdoen* tegens haer Hoogh Mog. alsoo sy niet gheweerdicht hebben, ende noch niet weerdigen van 't begin aen tot nu toe, een eenigh letter te schryven van desen sorgelycken handel, die niet alleen was *buyten*, maer wel expresselyck *tegens* de *Instructie*, die sy hadden ontfangen van haer Hoogh Mog. » enz. — « Wat *straffe* nu, *volgens aller Volckeren recht*, *verdienen Ambassadeurs*, *die buyten*, *jae tegens haren last gaen*, *is bekent.* » Doch, met die vinnige verwijten verg. men de *Deductie* van 2 Dec. 1653, door de Gezanten aan CROMWELL *en de Commissarissen van den Raad van State* voorgedragen. Ik vind die met zooveel waardigheid gesteld, dat ik meen, haar aan mijne lezers niet te mogen onthouden.

« Très illustres Seigneurs,

Ayant consideré les vingt et sept Articles, qu'il a plû à son Excellence et Messeigneurs les Commissaires du Conseil d'Etat, de nous delivrer, dans la Conférence de Vendredi 28 du mois de Novembre; nous nous trouvons obligez de respondre, qu'après une *préface* de *l'affection* de cette République vers l'Etat des Provinces-Unies du Pais-Bas, et une protestation si *solemnelle* de *candeur*, *d'intégrité et de franchise tant de fois reiterée*, *même avec invocation du nom de Dieu*, dans les deux dernieres Conférences, nous sommes tout *étonnez*, de voir le project d'un Traité, et une extension des Articles, *dans les quels*

nous ne trouvons rien, *qui approche*, *en aucune façon*, de cette *sincere* amitié, dont nous attendions des demonstrations plus particulieres: ny de notre expectation, dans les propositions d'une ferme et étroite Union, qui devoit être le but et la fin de nôtre Négotiation; *au contraire*, examinant le tout par le menu, nous trouvons, qu'il a plû à Messeigneurs du Conseil, de faire compiler ensemble quelques Articles du Traité de l'Entrecours de l'An 1495, et tirer quelques parties des Retroactes, passez tant à la Haie qu'ici à Londres, par les Ambassadeurs Extraordinaires de l'une et l'autre République; *le tout ainsi dressé et dirigé*, que tout ce qui étoit dans l'un et l'autre, des intentions et intérêts de *Messeigneurs les Etats Généraux*, et de leurs considérations et propositions, *a été passé et oublié* en cette deduction; et au contraire, le tout discerné, divisé, et deduit, *selon les intentions* et sentimens, de *vôtre* Gouvernement, *et à leur plus grand avantage;* tellement, que pour ces points, après une Negotiation de tant de mois, nous nous trouvons encores dans le même état, comme au premier commencement: et pour quelques autres, de plus grande importance, qui ont été ajoutez nouvellement, et jamais ne sont tombez en aucun debat, plus éloignez, que jamais de nôtre expectation; et ainsi nous nous trouvons obligez de dire, que nous reservans la même liberté, de debattre toujours les points les plus le-

gers, que nous passerons à cette heure; et de proposer aussi de nôtre part, ce que nous jugerons necessaire, pour les interêts de nos Superieurs, nous devons maintenant en cette Session debattre quelques points plus importans, par une juste et legitime deduction, *qu'ils ne sont nullement recevables; Protestans devant Dieu qui sera juge de nos intentions*, comme nous avons procedé de tems en tems, avec une sincérité et candeur irreprochable, qu'encore à l'avenir, selon les protestations tant des fois réiterées, nous voulons agir, conferer et convenir, s'il est possible, en toute droiture et fidelité, et ne reserver aucune chose, de ce qui est des ordres de nos Superieurs, en une affaire de si grande importance. Nous dirons donc à la teneur de l'Article 3. pour autant qu'il parle de *satisfaction*, *qu'il n'y a ni raison ni justice en cette Proposition;* Au 12 Art. pour autant *qu'il touche le Prince d'Orange* et toute sa lignée, de les forclore pour jamais de la libre élection, que Messeigneurs les Etats Généraux, et des Provinces, pourroient faire de leurs Personnes; que c'est un point, dependant absolument de la libre disposition des susdits Etats, *et duquel Messeigneurs du Gouvernement d'ici*, *ne se doivent mêler* avec plus de raison, ou équité, *que si nous nous voulions mêler de leurs élections en de semblables occurrences*: Au quinzieme, au regard *des visites des Vaisseaux de Guerre et des Mar-*

chans, que c'est contre la practique de nôtre Pais, sujet à mille désordres et disputes, et *injurieux* dans ce point de domination, qui ne presuppose nulle reciprocation: Et au dix- septieme, touchant *la pêche sous quelque recognition*, que cela seroit *deposseder* Messeigneurs les Etats-Généraux sans quelque sujet ou raison etc. — Mais, avant que de venir à ces points nous sommes obligez, de témoigner nos sentimens, sur le *quatorzieme* Article: parlant des Vaisseaux de Guerre en *nombre limité*, des *praeallables denonciations des armements, et des consentements à demander au Parlement de cette Republique;* Certes Messeigneurs, nous avons de la peine à nous persuader, que ce soit à bon escient, qu'on nous veut faire une proposition si deraisonnable et si extravagante; et si veritableblement c'est vôtre intention, d'avoir quelque opinion pour y songer, nous sommes obligez, *de vous dire clairement et nettement*, que nous en sommes si éloignez, *que nous nous estimerions indignes* de *la faveur* et *bonté de Dieu*, dont il a plû à sa divine Majesté de benir les Conseils de nos Superieurs, en la legitime prosecution de leur liberté, *si nous en venions seulement en aucune Conference, ou si nous doutions d'une absolue negative;* Nous confessons ingenument, que nous n'en avons nulles instructions, (et comment en pourroit-on avoir d'une chose si deraisonnable et jamais ouïe?) mais nous sommes

si bien informez *de la générosité de nos Superieurs*, de la *constitution de leurs affaires et de leurs intérêts*, *ensemble des intentions et bonnes volontés de nos peuples*, qu'il n'y a *nulle ame vivante* en nos Païs, qui *sans une absolue indignation*, *en pourroit ouïr les ouvertures*; combien de fois, a-t-il plû à vôtre Excellence, et à vos Illustres Seigneuries, de s'étendre sur les louanges de nos Ancêtres, qui ont combattu avec tant de zèle et de vigueur pour la liberté de leur Patrie; et est-il possible, que cela puisse tomber en les mêmes opinions, que la postérité seroit tellement *abâtardie*, que de se priver et frustrer, sans raison ou nécessité, d'une si notable partie d'icelle; liberté disons-nous qui leur permet, (*étant par la grace de Dieu un Etat Souverain et independant*) d'aller et revenir, d'agir ou reposer, de s'armer et desarmer, selon les interêts et besoins de leur juste et legitime defense. » etc. — Zie het *Verbael* van Beverningk, bl. 216—218. Zie ook *de Resolut. en Consider. ten tijde van* de Witt, bl. 195—197. Merkwaardig is het, dat de beide Republieken voor de bepaling der schade, welke zij elkander in *Indië*, *Groenland*, *Moscovië*, *Brazilië*, of elders, hadden toegebragt, tot scheidslieden de *Protestantsche Zwitsersche Kantons* kozen. *Articuli Pacis*, Art. 30. Beverningk, *Verbael*, bl. 366; en vroeger, bl. 321, 324.

19) Bl. 27. « Onbegrijpelijke vlugheid van de Witt. »

Verg. Mr. J. SCHELTEMA's *Analecta Wittiana.*

20) *Ald.* « FOX. » Zie het motto, vóór het werk van Mr. P. SIMONS geplaatst.

21) Bl. 28. « *Den Ruwaard* CORNELIS DE WITT. » Deze brieven zijn door Mr. J. C. DE JONGE *in de Verhand. en Onuitg. Stukk.* I. 239—450, medegedeeld.

22) *Ald.* « Bevrediging van Denemarken en Zweden. » VAN HAREN, DE GEUZEN, *Ophelder.* II. 92, noemt hen op, die « de schaal van 't Noorden vereffenden. » Zij waren: FREDERIK VAN DORP, JOHAN VAN DEN HONART, GOVERT VAN SLINGELANDT, WILLEM VAN HAREN, PIETER DE HUBERT, GODARD REEDE VAN AMERONGEN, PIETER VOGELSANGH, JOHAN YSBRANDZ, en P. DE GROOT. Over GOVERT VAN SLINGELANDT z. de aangehaalde *Ophelderingen*, bl. 94. Hij was de vader van den wijzen Raadpensionaris; over W. VAN HAREN, de Brieven van D'ESTRADES en d'AVAUX; DE GEUZEN, XVIIde Zang:

« Van daar, toen honderd zware kielen
Verstrooid in vreemde havens vielen,
Dat Texels opgetogen strand
In *veertig* dagen zag bereiden
Een nieuwe Vloot, en zeewaart leiden
Door JAN DE WITS en HARENS hand! »

Verg. daarbij de *Ophelder.* II. 140. VAN HAREN was een vriend van GERARD NOODT. (Z. BARBEYRAC'S VITA V. C. GER. NOODT; NOODT: Orat. *de civili prudentiâ*). Volgens de *Hareniana*, in de Mnemosyne van Mr. H. W. en B. F.

TYDEMAN, XIII. Stuk, bl. 180, 181 en 189, vervulde W. VAN HAREN, in eên bijna negentigjarig leven, *twaalf Ambassades*, en *vier-en-veertig extraordinaire Commissien.* De onschatbare papieren in 30 folianten, welke daarvan de Verbalen behelsden, zijn in 1733, door een' noodlottigen brand, verloren gegaan. — Over REEDE V. AMERONGEN leze men eveneens D'ESTRADES en D'AVAUX, die hem gewoonlijk M. D'AMERONGUE heeten. Hij was meest de vertegenwoordiger der Republiek te *Berlijn.* — Ook Mr. P. DE GROOT, de ongelukkige, miskende zoon van den grooten HUGO, komt in de brieven der Fransche Gezanten voor. Aan het welsprekend, mannelijk en geestig pleidooi van Mr. SIMON VAN MIDDELGEEST, door wijlen Mr. J. F. VAN DER MEERSCH aan den geleerden SCHELTEMA toegezonden, en in het *Geschied- en letterk. Mengelwerk* II. Deel. III. bl. 53—222, geplaatst, zal het onnoodig zijn, te herinneren.

23) Bl. 31. «Den rang der Republiek.» Verg. een' brief van DE WITT aan VAN BEUNINGEN d. d. 21 Januarij 1666, in de *Lettres du Comte d'Estrades*, IV. 58, 106 enz.

24) Bl. 32. «Door schrijvers over het Regt der Volken.» MERLIN, *Répert. de Jurispr.* v. *Ministre Public*, *Sect.* V § 3.

25) *Ald.* «*Zijne trouwe* vrienden — BEVERNINGK.» Aan die *trouw* wordt in de Brieven van D'ESTRADES meer, dan eens, getwijfeld. LODEWIJK

XIV hield BEVERNINGK voor een' geheimen voorstander van den Prins van Oranje. Z. het *vierde* Deel dier brieven. In 1665, op een oogenblik, dat DE WITT in een' hagchelijken toestand verkeerde, had BEVERNINGK zijn ambt van Ontvanger-Generaal nedergelegd. *Lettres*, T. III. 410, 423, 446: «La *honteuse* retraite de BEVERNINGK.»

26) Bl. 33. « Al zijne stoutheid. » *Nota* van v. BEUNINGEN bij D'ESTRADES, d. d. 17 Sept. 1665; *Lettres*, T. III. 332—335 (over het verleenen der beloofde *garantie*). Op bl. 344 spreekt de Koning van de hooghartigheid, (*la hauteur*) waarmede v. BEUNINGEN zijn aanbod had afgeslagen. — Verg. ook *Lettres*, T. IV. 128.

27) *Ald.* « Valschen God. » DUCLOS in de *Mém. secrets sur le règne de* LOUIS XIV, I. 210, vermeldt het volgende: « On venait le matin dans la chapelle du Louvre entendre le panégyrique de *St. Louis*; le soir, on assistait avec *plus de dévotion* à celui de LOUIS XIV. »

28) Bl. 34. « VAN BEUNINGEN. » In de Brieven van D'AVAUX straalt allerwege eene sterke vooringenomenheid tegen den ouden Staatsman door.

29) Bl. 35. « De middelen, waarvan WILLEM — zich bediende. » Z. het *Specimen Hist.-Polit.* van *Mr.* E. J. THOMASSEN à THUESSINK VAN DER HOOP, *de* GULIELMI III *agendi ratione in rerum Anglicarum mutatione. Groning.* 1834. — Over EVERARD VAN WEEDE VAN DYKVELD en zijne handelingen in Engeland, leze men HALLAM, *Hist. Constit. d'An-*

glet. IV. 212; ARMAND CARREL, *Hist. de la Contre-révolut. en Anglet. sous* CHARLES II *et* JACQUES II, p. 340, 349, (*Paris*, 1827.) vooral, op menige plaats, de Brieven van D'AVAUX. Z. dezen laatsten ook over v. CITTERS, die evenmin door HALLAM vergeten is.

30) Bl. 37. « De onverzettelijkheid — van v. CITTERS.» Verg. echter CERISIER, *Tafer. der. Nederl. Gesch.* VIII. 290; het dáár aangeteekende laat niettemin aan zijne vroegere houding hare volle waarde.

31) *Ald.* « Het evenwigt van Europa te herstellen. » Vrede van Rijswijk, 9 Mei 1697. De Nederlandsche Onderhandelaren waren de Raadpensionaris HEINSIUS en BOREEL. Z. over dien vrede de aanmerkingen van HEEREN, t. a. p. I. 234.

32) Bl. 38. « De Nationale Schuld.» SLINGELANDT, *Staatk. Geschr.* I. 186, zegt: dat de Republiek in dien oorlog « veel grooter efforten gedaan heeft, als haar kragten konden lyden. » De Geschiedenis van dit tijdperk is, vóór weinige jaren, beschreven door Mr. S. C. KLINKHAMER: *Disput. Hist. Polit. de bello propter Successionem Regni Hispanici gesto, pace Rheno-Trajectina composito, Amstelod.* 1829. Over de vermeerdering der schuld, z. Mr. A. J. VAN DER HEIM, p. 188. Bij zijne aanhalingen voege men den Hoogleer. SIMONS, *Verhandel. bl.* 228. — Van veel beteekenis zijn de woorden van O. Z. VAN HAREN. DE GEUZEN, Xde zang:

« Zoo altijd slechts *eenparig* dachten,
HOP, HEINSIUS, en SLINGELANDT. »

33) Bl. 39. « *De Barrière.* » Van een ander gevoelen is de kundige schrijver van het *Essai sur la nécessité du rétabliss. du Roy. des Pays Bas. Barrière* — Tractaat van 15 Nov. 1715. De Neny, *Mémoires.* I. 141—155.

34) Bl. 40. « Aan hare *vertoogen.* » Zie Lacretelle, *Hist. de France*, II. 7.

35) Bl. 42. « *Gorinchem.* » In de *Deductie tot justificat. der Acte van Seclusie*, het werk van de Witt, wordt in het *Eerste Deel*, Cap. V n. 12 gewag gemaakt van eene zending van Bartholomeus Buys, alias Gryphius, die *Pensionaris* van *Gorinchem* was, naar den Koning van *Denemarken*, ten einde het ontslag van eenige aangehouden schepen te verkrijgen. Zij had den gelukkigsten uitslag. *Resolut. en Considerat.* bl. 55, 162, 163. (A. 1579.)

36) Ald. « De invloed van Engeland. » Z. het *Onderzoek van Groot-Brittanniens Gedrag, ten opzigte van Holland.* 1757. 125 bladz. En: *Toets voor het Onderzoek van Groot-Brittanniens Gedrag. Leiden*, bij Elias Luzac, Junior, 1758, 55 bladz.

DRUKFEILEN.

Bl. 20. « Magarin; » lees: Mazarin.
— 26. « Beverninck; » lees: Beverningk.
In het *Verbael*, niet op den titel, wordt meest Beverningh geschreven.
— 29. « Steyl; » lees: Styl.
Ald. « *Sapaient;* » lees: *Sapient.*, en « Faedera; » lees: Foedera.

